

Vlada Republike Srbije

TIM
ZA SOCIJALNO UKLJUČIVANJE I
SMANJENJE SIROMAŠTVA

DOSTUPNOST USLUGA I MERA PODRŠKE ZA DECU ROMSKE NACIONALNOSTI NA LOKALNOM NIVOU

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Swiss Agency for Development
and Cooperation SDC

DOSTUPNOST USLUGA I MERA PODRŠKE ZA DECU ROMSKE NACIONALNOSTI NA LOKALNOM NIVOU

IZDAVAČ:

Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva Vlade Republike Srbije

AUTORKA:

Jelena Marković

UREDNIKA:

Slavica Denić

MLADI ISTRAŽIVAČI/CE:

Monika Ajvazović, Tanja Jovanović, Petar Todorović

LEKTURA:

Ana Podkrajac

DIZAJN I PRIPREMA:

Dalibor Jovanović

GODINA IZDANJA:

Mart 2020. godine

PODRŠKA: Izradu ove publikacije omogućila je Vlada Švajcarske u okviru projekta „Podrška unapređenju socijalnog uključivanja u Republici Srbiji“.

NAPOMENA: Ova publikacija ne predstavlja zvaničan stav Vlade Republike Srbije, kao ni Vlade Švajcarske. Svi pojmovi upotrebljeni u izveštaju u muškom gramatičkom rodu obuhvataju muški i ženski rod lica na koja se odnose.

SADRŽAJ

1. Uvod	6
2. Cilj i metodologija izrade analize	6
3. Položaj dece romske nacionalnosti u Republici Srbiji	9
4. Zakonski okvir	13
4.1. Ustav Republike Srbije	13
4.2. Zakon o lokalnoj samoupravi.....	13
4.3. Zakon o planskom sistemu	14
4.4. Zakon o zabrani diskriminacije	15
4.5. Zakon o socijalnoj zaštiti	15
4.6. Pravilnik o licenciranju organizacija socijalne zaštite	16
4.7. Uredba o namenskim transferima u socijalnoj zaštiti	17
4.8. Zakon o finansijskoj podršci porodica sa decom	17
4.9. Porodični zakon	18
4.10. Zakon o osnovama sistema vaspitanja i obrazovanja	18
4.11. Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju	19
4.12. Zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju	19
4.13. Pravilnik o dodatnoj obrazovnoj, zdravstvenoj i socijalnoj podršci detetu, učeniku i odraslom	20
4.14. Pravilnik o pedagoškom asistentu i andragoškom asistentu	21
4.15. Pravilnik o merilima i postupku za upis učenika – pripadnika romske nacionalne manjine u srednju školu	22
4.16. Pravilnik o izmenama i dopunama Pravilnika o učeničkim i studentskim kreditima i stipendijama	22
4.17. Pravilnik o bližim kriterijumima za prepoznavanje oblika diskriminacije od strane zaposlenog, učenika ili trećeg lica u ustanovi	22
5. Strateški i institucionalni okvir	23
5.1. Operativni zaključci o socijalnom uključivanju Roma i Romkinja	23
5.2. Strategija za socijalno uključivanje Roma i Romkinja u Republici Srbiji za period 2016–2025. godine	24
5.3. Strategija razvoja obrazovanja u Republici Srbiji do 2020. godine	25
5.4. Strategija za prevenciju i zaštitu od diskriminacije	25
5.5. Uputstvo o realizaciji obaveza centara za socijalni rad u primeni Zakona o sprečavanju nasilja u porodici.....	26

5.6. Strategija socijalne zaštite	27
5.7. Mapa puta za eliminaciju zloupotrebe dečjeg rada	27
5.8. Koordinaciono telo za praćenje realizacije Strategije za socijalno uključivanje Roma i Romkinja u Republici Srbiji	28
6. Sistemi podrške za socijalno uključivanje dece romske nacionalnosti na nacionalnom nivou	31
6.1. Podrška razvoju sistema predškolskog vaspitanja i obrazovanja	31
6.2. Pedagoški asistenti	32
6.3. Stipendiranje učenika romske nacionalnosti	33
6.4. Romski jezik s elementima nacionalne kulture	33
6.5. Upis učenika romske nacionalnosti u srednje škole	34
6.6. Zdravstvene medijatorke	34
6.7. Namenski transferi u sektoru socijalne zaštite	35
6.8. Projekti odobreni kroz instrument za pretpristupnu pomoć Evropske unije – IPA	35
7. Sistemaska podrška za socijalno uključivanje dece romske nacionalnosti na lokalnom nivou	36
7.1. Sistem planiranja i praćenja na lokalnom nivou	37
7.2. Koordinator za romska pitanja	38
7.3. Mobilni timovi za inkluziju Roma	39
7.4. Romske organizacije civilnog društva	39
8. Mere podrške i usluge za unapređenje socijalne inkluzije dece romske nacionalnosti na lokalnom nivou	41
8.1. Mere podrške iz domena socijalne zaštite	41
8.2. Mere obrazovne podrške	46
8.3. Mere podrške iz domena zdravstvene zaštite	47
8.4. Aktivnosti i mere podrške koje ostvaruju organizacije civilnog društva na lokalnom nivou	48
9. Ključni nalazi	52
10. Preporuke	56
11. Literatura	58
12. Prilozi	62
12.1. Upitnik za organizacije civilnog društva	62
12.2. Spisak organizacija civilnog društva koje su učestvovala u istraživanju	65

LISTA SKRAĆENICA

CSR	Centar za socijalni rad
EU	Evropska unija
GSI	Grupa za socijalnu inkluziju
IO	Inkluzivno obrazovanje
JLS	Jedinica lokalne samouprave
LS	Lokalna samouprava
MPNTR	Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja
MICS	<i>Multiple Indicator Cluster Surveys</i>
NPA	Nacionalni akcioni plan za decu
NSP	Novčana socijalna pomoć
OCD	Organizacija civilnog društva
RS	Republika Srbija
PVO	Predškolsko vaspitanje i obrazovanje
PPP	Pripremni predškolski program
RZS	Republički zavod za statistiku
SKGO	Stalna konferencija gradova i opština
SROS	Strategija razvoja obrazovanja u Srbiji
SB	Svetska banka
ZOSOV	Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja

1. Uvod

Unapređenje položaja dece romske nacionalnosti prepoznato je kao jedan od nacionalnih prioriteta u brojnim strateškim dokumentima u Republici Srbiji. Za unapređenje socijalne uključenosti i pre svega obrazovnog, socijalnog i zdravstvenog statusa Roma i Romkinja neophodno je jasno strateško opredeljenje donosilaca odluka i institucija na nacionalnom nivou kao i sveobuhvatna podrška deci i porodicama na nivou jedinica lokalnih samouprava, kroz podršku institucija sistema i nevladinih organizacija. Strategija za socijalno uključivanje Roma i Romkinja 2016–2025. predviđa da se unapređenje položaja Roma ostvaruje prevashodno u lokalnoj zajednici.

Kao jedan od doprinosa praćenja sprovođenja Strategije za socijalno uključivanje Roma i Romkinja, Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva, u saradnji sa Savetom za prava deteta Vlade Republike Srbije, pokrenuo je izradu Analize o dostupnosti usluga i mera podrške za decu romske nacionalnosti na lokalnom nivou.

2. Cilj i metodologija izrade analize

Cilj ove studije jeste analiza dostupnosti usluga i mera podrške za decu romske nacionalnosti na lokalnom nivou. Analiza obuhvata usluge koje su dostupne deci do 18 godina starosti u oblasti socijalne, obrazovne i zdravstvene zaštite, kao i usluge/ mere koje sprečavaju diskriminaciju dece romske nacionalnosti.

Ključna pitanja na koja je ova analiza pokušala da pruži odgovor:

- Da li zakonski i strateški okvir u Republici Srbiji daje osnov za unapređenje položaja dece romske nacionalnosti?
- Šta su preduslovi za ispunjavanje zakonskih i strateških prioriteta na lokalnom nivou za unapređenje položaja dece romske nacionalnosti?
- Koji su ključni izazovi i kapaciteti za razvoj, sprovođenje i praćenje usluga i mera za decu romske nacionalnosti na lokalnom nivou?

Ključni nalazi i preporuke nastali su na osnovu: 1) analize zakonske regulative i politika na nacionalnom i lokalnom nivou; 2) analize strateškog i institucionalnog okvira na nacionalnom i lokalnom nivou; 3) analize ključnih nalaza istraživanja i izveštaja relevantnih domaćih i međunarodnih institucija; 5) identifikovanja izazova u sprovođenju, upravljanju i koordinaciji sistema podrške na lokalnom nivou.

Fokus u analizi zakonskog, strateškog i institucionalnog okvira na nacionalnom nivou jeste na ključnim nacionalnim opredeljenjima, kao i na aspektima koji su preduslov za ostvarivanje prava, sprovođenje i unapređenje usluga i mera podrške za decu romske nacionalnosti na lokalnom nivou.

Analiza sadržaja dokumenata obuhvatila je: analizu strateških ciljeva, propisa i politika iz tri referentna sistema (obrazovanje, zdravstvena i socijalna zaštita); analizu propisa koji regulišu funkcionisanje gradova i opština; izveštaje i ocene institucija, nezavisnih tela i organizacija civilnog društva o ostvarivanju prava građana romske nacionalnosti.

Imajući u vidu da značajan deo aktivnosti i usluga za decu pružaju organizacije civilnog društva (OCD), Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva sproveo je onlajn istraživanje¹ o: uslugama/aktivnostima koje organizacije realizuju na nivou svojih lokalnih zajednica; karakteristikama dece koja su obuhvaćena aktivnostima; kapacitetima i izazovima s kojima se susreću organizacije u svom radu.

Prikupljeni su i analizirani odgovori 61 OCD² koje pružaju usluge za decu romske nacionalnosti na lokalnom nivou. Najveći broj organizacija civilnog društva (više od 60%) koje su učestvovala u ovom istraživanju poseduju višegodišnje iskustvo u radu s decom iz romske zajednice (više od 10 godina kontinuiranog rada). Oko 40% organizacija u svoje aktivnosti uključuje decu školskog uzrasta (deca od 11 do 15 godina), a najmanji broj aktivnosti organizuje se s decom i roditeljima predškolskog uzrasta.

Na osnovu analize sadržaja relevantnih dokumenata na nacionalnom i lokalnom nivou i na osnovu istraživanja s predstavnicima organizacija civilnog društva, nastale su **preporuke za unapređenje dostupnosti mera podrške za decu romske nacionalnosti na lokalnom nivou**, kako bi se obezbedila efikasnija primena nacionalnih strateških opredeljenja i unapredio položaj dece romske nacionalnosti u Republici Srbiji.

Ograničenje u izradi ove analize jeste nedostatak podataka o obuhvatu dece romske nacionalnosti različitim programima i merama podrške na nacionalnom i lokalnom nivou, imajući u vidu činjenicu da dostupni podaci zvaničnih institucija uglavom nisu disagregirani po nacionalnoj pripadnosti, a često ni u odnosu na uzrast dece. Iako u

¹ Upitnik za OCD koji je korišćen u istraživanju – Aneks 1.

² Spisak OCD koje su učestvovala u onlajn istraživanju – Aneks 2

Strategiji za inkluziju Roma i Romkinja postoje preporuke da se prikupljaju podaci o merama koje se sprovode za unapređenje položaja romske populacije i dece romske nacionalnosti, izražavanje o nacionalnoj pripadnosti u Republici Srbiji na dobrovoljnoj je osnovi i institucije nemaju zakonski osnov ni obavezu da prikupljaju podatke koji su disagregirani po osnovu nacionalne pripadnosti. Zakonom o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina definisano je da, u skladu s Ustavom Republike Srbije, zajemčenom slobodom izražavanja nacionalne pripadnosti niko ne sme pretrpeti štetu zbog izražavanja svoje nacionalne pripadnosti ili zbog uzdržavanja od takvog činjenja. Zabranjena je svaka registracija pripadnika nacionalnih manjina koja ih protivno njihovoj volji obavezuje da se izjasne o svojoj nacionalnoj pripadnosti.³

Za praćenje realizacije Strategije na nacionalnom i lokalnom nivou kreirana je **Baza podataka za praćenje mera za inkluziju Roma i Romkinja** koja sadrži statističke i tekstualne podatke o merama za inkluziju Roma i Romkinja Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja, Ministarstva građevinarstva, saobraćaja i infrastrukture, Ministarstva zdravlja, Nacionalne službe za zapošljavanje, Republičkog zavoda za statistiku Srbije i podatke lokalnih samouprava.⁴ Baza podataka je važno sredstvo za praćenje efikasnog sprovođenja politika na nacionalnom i lokalnom nivou kojim se obezbeđuje skladištenje, čuvanje i čitanje podataka na jednom mestu.⁵ Međutim, zbog nedovoljnih ljudskih kapaciteta i nedovoljnog broja koordinatora za romska pitanja, veliki broj lokalnih samouprava ne dostavlja podatke blagovremeno što onemogućava adekvatno sagledavanje stanja na nivou JLS.

U ovoj analizi nije prikazana iscrpna lista sistema podrške za decu romske nacionalnosti na nacionalnom i lokalnom nivou, a ključni cilj nije bio mapiranje svih postojećih mera podrške, već identifikovanje **ključnih aspekata koji utiču kako na dostupnost usluga, tako i na praćenje efekata sprovođenja mera podrške pre svega na lokalnom nivou.**

³ „Službeni list SRJ“, broj 11/02, „Službeni list SCG“, broj 1/03 – Ustavna povelja i „Službeni glasnik RS“, broj 72/09 – dr. zakon, „Službeni glasnik“, broj 97/13 – odluka US i „Službeni glasnik“ broj 47/18).

⁴ Dostupno na: www.inkluzijaroma.stat.gov.rs

⁵ Ovaj sistem razvijen je uz pomoć projekta „Evropska podrška za inkluziju Roma“, koji je finansiran od strane Evropske unije i sproveden od strane Misije OEBS-a u Srbiji. Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva Vlade Republike Srbije, uz podršku Vlade Švajcarske posredstvom Švajcarske agencije za razvoj i saradnju (SDC) zadužen je za tehničko održavanje i razvoj baze podataka.

3. Položaj dece romske nacionalnosti u Republici Srbiji

Značajne su razlike između Roma i opšte populacije u Srbiji u pogledu pristupa obrazovanju, zdravstvenoj zaštiti i socijalnim uslugama. Mnoge studije pokazuju da su Romi najsiromašnija i najugroženija populacija u Srbiji zbog generacijskog reprodukovanja siromaštva i socijalne isključenosti, uslova života i životnog standarda i diskriminacije.

U posebno nepovoljnom položaju jesu osobe i porodice koje žive u podstandardnim naseljima. Na teritoriji Republike Srbije mapirana su **ukupno 583 podstandardna romska naselja u 169 gradova i opština**. U ovim naseljima živi ukupno 65.784 osobe romske nacionalnosti, od čega najviše u regionu južne i istočne Srbije – 29.642 osobe.⁶

Iako zvanični **podaci o prosečnim primanjima Roma ne postoje**, procenjuje se da se broj Roma koji žive u apsolutnom siromaštvu povećava, da se oko 40% njih suočava s diskriminacijom i da se stanovništvo romske nacionalnosti još uvek često suočava s govorom mržnje i pretnjama koje nisu istražene i sankcionisane.⁷

Unutar romske populacije raširena je percepcija institucionalne diskriminacije, prvenstveno u pogledu teže dostupnosti prava na socijalnu zaštitu i diskriminatorni govor službenih lica.⁸

Savet Evrope (SE) u decembru 2019. predstavio je **Četvrti izveštaj o primeni Okvirne konvencije za zaštitu manjinskih prava**⁹. U ovom izveštaju zaključuje se da manjinska prava u Srbiji moraju da budu značajno unapređena i da posebno zabrinjava situacija u kojoj se nalaze Romi. Uprkos tome što su zakoni unapređeni i u skladu su s evropskim standardima, nedostaju mehanizmi koji bi omogućili efikasno praćenje primene kako zakona, tako i mera i aktivnosti predviđenih nacionalnim strateškim dokumentima.

⁶ Podstandardna romska naselja u Srbiji – Pregled podataka iz Geografskog informacionog sistema za 2016. godinu, Misija Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS), Beograd, 2017. Dostupno na: <https://www.osce.org/sr/mission-to-serbia/309401?download=true>

⁷ Roma inclusion index, Decade of Roma Inclusion Secretariat Foundation, 2015.

⁸ Analiza primene afirmativnih mera u oblasti obrazovanja Roma i Romkinja i preporuke za unapređenje mera, Centar za obrazovne politike, Beograd, 2015.

⁹ Četvrti periodični izveštaj dostavljen generalnom sekretaru Saveta Evrope u skladu s članom 25. Okvirne konvencije, Beograd 2018. Dostupno na: www.ljudskaparava.gov.rs

Sveukupni položaj Roma je loš, a stanje je alarmantno u svim segmentima svakodnevnog života, bilo da je u pitanju zaposlenje, stanovanje, pristup obrazovanju ili službama zdravstvene zaštite.

Istraživanje koje je sproveo Zaštitnik građana o sprovođenju Strategije za socijalno uključivanje Roma i Romkinja za period 2016–2025. godine,¹⁰ pokazuje da čak 40,68% građana smatra da javne institucije nisu jednako dostupne za Rome kao za ostale građane; u poslednjih pet godina poboljšanje položaja porodice osetilo je 26% romskih porodica, dok njih 74% nije osetilo poboljšanje.

Podaci popisa stanovništva pokazuju da u romskoj zajednici 87% stanovništva ima osnovno obrazovanje ili niže, a ispod 1% ima visoko obrazovanje.¹¹ Ovi podaci takođe ukazuju na to da je stanovništvo koje ima samo osnovno obrazovanje pod najvećim rizikom od siromaštva i socijalne isključenosti.

Obuhvat dece sistemom društvene brige o deci predškolskog vaspitanja i obrazovanja (PVO) u Srbiji nije zadovoljavajući. Prema podacima MICS 5 istraživanja,¹² programima PVO obuhvaćeno je jedva nešto više od polovine, tačnije **50,2% dece uzrasta od tri godine do pet i po godina**, što je znatno ispod proseka u odnosu na zemlje EU (87%). Obuhvat dece iz društveno osetljivih grupa znatno je niži: 5,7% dece iz neformalnih romskih naselja, samo 9% dece iz najsiromašnijih porodica, 22% dece iz seoskih sredina a primećuje se i tendencija opadanja u odnosu na prethodni period istraživanja.

Prema rezultatima istog istraživanju MICS 5,¹³ samo 69% dece iz romskih naselja uzrasta 6–7 godina pohađa prvi razred osnovne škole u poređenju s 97% u opštoj populaciji. Samo 64% romskih učenika završava osnovnu školu, a 59% nastavlja srednje obrazovanje. Prema procenama, samo oko 22% Roma srednjoškolskog uzrasta (za razliku od 88% ukupnog stanovništva) pohađa srednje škole. Procenat dece iz romskih naselja koja pohađaju srednjoškolsko obrazovanje iznosi 21,6%, tačnije samo 14,9% devojčica i 28% dečaka srednjoškolskog uzrasta. Vrlo malo romske dece upisuje se u

¹⁰ Poseban izveštaj zaštitnika građana o sprovođenju Strategije za socijalno uključivanje Roma i Romkinja s preporukama, Zaštitnik građana, Beograd, 2019.

¹¹ Popis stanovništva u Republici Srbiji, Republički zavod za statistiku, 2013. Dostupno na: <http://popis2011.stat.rs/>

¹² Republički zavod za statistiku i UNICEF, Istraživanje višestrukih pokazatelja položaja žena i dece u Srbiji, 2014. i Istraživanje višestrukih pokazatelja položaja žena i dece u romskim naseljima u Srbiji, Beograd, 2015.

¹³ *Ibid.*

ugledne srednje škole ili stručne škole koje nude bolje mogućnosti za dalje školovanje i zapošljavanje.

Etnički jaz u stopama napuštanja srednjih škola je veoma velik: stopa napuštanja romskih učenika je blizu 50% u poređenju s 12% za neromske srednjoškolce. U osnovnim i srednjim školama oni često pohađaju škole za obrazovanje odraslih, gde osnovno obrazovanje završavaju u skladu s ubrzanim programom,¹⁴ a stopa upisa u specijalne škole je 36 puta veća za romsku decu nego ostatak stanovništva.¹⁵

Zahvaljujući brojnim merama koje su uvedene u poslednjih nekoliko godina za podršku uključivanju u sistem obrazovanja dece romske nacionalnosti, može se očekivati da je stopa upisa dece romske nacionalnosti povećana, a da je stopa napuštanja obrazovnog sistema smanjena. Zvanični podaci o obrazovnom statusu romske populacije biće dostupni nakon Popisa stanovništva koje realizuje Republički zavod za statistiku 2021. godine. Ministarstvo prosvete nauke i tehnološkog razvoja vodi evidencije o broju učenika koji se upisuju u srednje škole na osnovu afirmativne akcije, kao i o broju učenika koji ostvaruju pravo na stipendije, ali se ne vode redovne evidencije o efektima ovih mera, kao ni o stopi završavanja srednjih škola učenika koji ostvaruju ova prava.

Najznačajnija novčana davanja usmerena na siromašne u sistemu socijalne i dečje zaštite Republike Srbije jesu novčana socijalna pomoć i dečji dodatak. Prema podacima istraživanja UNICEF MICS,¹⁶ stopa obuhvata ugrožene romske populacije dosta je visoka. U romskim naseljima je 2014. gotovo svako drugo domaćinstvo primalo novčanu socijalnu pomoć, a među najsiromašnijima prema kvartilnom indeksu blagostanja čak 63,8%. Navedeno istraživanje pokazuje da su važni razlozi zbog kojih manje obrazovani i siromašniji, posebno iz romskih naselja, ne podnose zahtev za pomoć, komplikovane administrativne procedure, a čak četvrtina najsiromašnijih romskih domaćinstava kao razlog neprijavlivanja za NSP navode da im je usmeno rečeno da ne ispunjavaju uslove.

Obuhvat dece iz romskih naselja dečjim dodatkom visok je za decu osnovnoškolskog uzrasta i nizak za decu srednjoškolskog uzrasta. Prema podacima MICS 5, od ukupnog broja dece u romskim naseljima osnovnoškolskog

¹⁴ UNICEF, 2007; Fondacija za otvoreno društvo, 2010.

¹⁵ Roma inclusion index, Decade of Roma Inclusion Secretariat Foundation, 2015.

¹⁶ Republički zavod za statistiku i UNICEF, Istraživanje višestrukih pokazatelja položaja žena i dece u Srbiji, 2014. i Istraživanje višestrukih pokazatelja položaja žena i dece u romskim naseljima u Srbiji, Beograd, 2015.

uzrasta 2014. godine preko 70% primalo je dečji dodatak, dok je za decu srednjoškolskog uzrasta stopa obuhvata bila manja od 30%.¹⁷ Objašnjenje ove razlike u stopi obuhvata očito je povezano s odustajanjem romske dece od školovanja u starijem uzrastu.

Na evidenciji centara za socijalni rad u 2018. bilo je ukupno 11 dece žrtava zloupotrebe dečjeg rada (pet dečaka i šest devojčica). Od ukupnog broja žrtava zloupotrebe dečjeg rada šestoro dece ne pohađa školu iako je osnovnoškolskog uzrasta, devetoro dece korisnici su neke vrste materijalnih davanja, sva evidentirana deca su pod roditeljskim staranjem, a desetoro ih je romske nacionalnosti.¹⁸

Prema podacima Zavoda za vaspitanje dece i omladine u Beogradu, u okviru kojeg se sprovodi **Program intenzivnog tretmana u porodičnom okruženju (PIT)**, kroz ovaj program prošlo je 145 korisnika od njegovog osnivanja 2004. godine. U početnom periodu nije vođena precizna evidencija o nacionalnosti korisnika ali je rekonstrukcijom podataka utvrđeno da je od 145 korisnika uzrasta od 6 do 14 godina, 83 korisnika bilo romske nacionalnosti. Prema podacima za 2018. godinu, kroz PIT je prošlo šest dečaka uzrasta od 8 do 14 godina, od kojih su trojica romske nacionalnosti.¹⁹

Komitet za prava deteta UN, kao i brojne romske organizacije, godinama unazad upozoravaju na **preveliku zastupljenost romske dece u zaštiti i visoku stopu dece u alternativnoj zaštiti** i da se ne čine naponi da se deca vrate svojim porodicama što je pre moguće.²⁰ Komitet za prava deteta UN takođe ukazuje na nedostatak „posebnih kulturno senzitivnih programa namenjenih deci, pružanju podrške porodici i naporima za postizanje ponovnog ujedinjenja“.²¹

Stopa smrtnosti romske odojčadi iz romskih naselja, u periodu između dva MICS istraživanja, 2010. i 2014, smanjena je s 14 umrle odojčadi na 13, mada je još uvek

¹⁷ *Ibid.*

¹⁸ Dostupno na:

<http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/rs/izvestaj-o-implementaciji-operativnih-zakljucaka-sa-seminara-socijalno-ukljucivanje-roma-i-romkinja-u-republici-srbiji-za-period-oktobar-2017-oktobar-2019-godine/>

¹⁹ *Ibid.*

²⁰ Committee on the Rights of the Child, Consideration of reports submitted by states parties under article 44 of the convention: Concluding observations: Hungary 2006. Dostupno na:

[http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/\(Symbol\)/CRC.C.HUN.CO.2.En?OpenDocument](http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/(Symbol)/CRC.C.HUN.CO.2.En?OpenDocument)

²¹ Committee on the Rights of the Child, consideration of reports submitted by states parties under article 44 of the convention: Concluding Observations of the Committee on the Rights of the Child: Romania 2009. Dostupno na:

<http://www.unicef.org/romania/CRC-C-ROM-CO-4.pdf>

više nego dvostruko veća u odnosu na ostalo stanovništvo Republike Srbije.²² Obuhvat vakcinacijom romske dece mlađe od tri godine u romskim naseljima prema podacima MICS istraživanja iz 2014. niži je nego za ostalu populaciju dece u Srbiji.

4. Zakonski okvir

Zakonski okvir koji reguliše sistem obrazovanja, socijalne i zdravstvene zaštite značajno je unapređen poslednjih godina u Republici Srbiji i eksplicitno su definisane različite odredbe koje su značajne za povećanje socijalne uključenosti i unapređenje položaja ranjivih grupa. Osim sektorskih zakona (iz oblasti obrazovanja, socijalne zaštite, zdravstva), zakoni relevantni za unapređenje položaja dece romske nacionalnosti i ispunjavanje ciljeva Strategije za inkluziju Roma i Romkinja jesu i: Zakon o lokalnoj samoupravi zbog aspekata koji su u nadležnosti lokalnih samouprava, Zakon o planskom sistemu, Zakon o zabrani diskriminacije kao i Ustav Republike Srbije.

4.1. Ustav Republike Srbije

Ustav Republike Srbije²³ garantuje pravo na obrazovanje svakom pojedincu, kao i pravo na život, razvoj i zaštitu od diskriminacije. U smislu upravljanja, Ustav propisuje da se u interesu efikasnijeg i racionalnijeg ostvarivanja prava i obaveza građana i zadovoljavanja njihovih potreba od neposrednog interesa za život i rad, zakonom može poveriti obavljanje određenih poslova iz nadležnosti Republike Srbije autonomnoj pokrajini i jedinici lokalne samouprave. Propisano je da se opština/grad, preko svojih organa, u skladu sa zakonom, stara o zadovoljavanju potreba građana u oblasti prosvete, kulture, zdravstvene i socijalne zaštite, dečije zaštite, sporta i fizičke kulture. Poslovi jedinice lokalne samouprave finansiraju se iz izvornih prihoda jedinice lokalne samouprave i budžeta Republike Srbije.

4.2. Zakon o lokalnoj samoupravi

Zakonom je definisana nadležnost opštine/grada, dok su položaj i nadležnosti grada Beograda uređeni posebnim zakonom. **Izmenama i dopunama Zakona o**

²² Republički zavod za statistiku i UNICEF, Istraživanje višestrukih pokazatelja položaja žena i dece u Srbiji, 2014. i Istraživanje višestrukih pokazatelja položaja žena i dece u romskim naseljima u Srbiji, Beograd, 2015.

²³ Ustav RS, „Službeni glasnik RS“, broj 98/06.

lokalnoj samoupravi iz 2018.²⁴ propisuje se da se opština/grad preko svojih organa stara o zadovoljavanju potreba građana u oblasti prosvete (predškolsko vaspitanje i obrazovanje i osnovno i srednje obrazovanje i vaspitanje), kulture, zdravstvene i socijalne zaštite, dečje zaštite, sporta i fizičke kulture. Zakon o lokalnoj samoupravi utvrđuje da opština odnosno grad donosi programe razvoja, uključujući i razvoj socijalne zaštite, a u oblasti socijalne zaštite osniva ustanove, prati i obezbeđuje njihovo funkcionisanje, donosi propise o pravima u socijalnoj zaštiti i dr. Pojedini poslovi državne uprave zakonom se mogu poveriti svim ili pojedinim opštinama/gradovima, u interesu efikasnijeg i racionalnijeg ostvarivanja prava i obaveza građana i zadovoljavanja njihovih potreba od neposrednog interesa za život i rad. Sredstva za obavljanje poverenih poslova obezbeđuju se u budžetu Republike Srbije u skladu s vrstom i obimom poslova. Izmenama i dopunama Zakona o lokalnoj samoupravi iz 2018. predviđa se uspostavljanje jedinstvenog popisa poslova, kao evidencije poslova u nadležnosti jedinica lokalne samouprave, čime će se omogućiti sagledavanje vrste i strukture poslova iz nadležnosti jedinica lokalne samouprave, što će biti od značaja za kvalitetnije sprovođenje nadzora nad njihovim radom i sagledavanje potrebnih kapaciteta za obavljanje tih poslova, kao i potrebnih finansijskih sredstava za njihovo izvršavanje.

Zakonom o lokalnoj samoupravi definisano je da državni organi koji su na jedinice lokalne samouprave preneli vršenje određenih poslova imaju pravo kontrole i to kako zakonitosti, tako i celishodnosti. Ali kada je izvorna nadležnost u pitanju, državni organi vrše samo kontrolu zakonitosti. Nijednim zakonom nije eksplicitno definisano kako se vrši praćenje celishodnosti izvornih nadležnosti, što u praksi dovodi do toga da nema dovoljno informacija o kvalitetu, kao ni o izazovima s kojima se JLS suočavaju u primeni zakonskih odredbi, a samim tim ni adekvatnih mehanizama koji mogu da obezbede unapređenje kvaliteta i celishodnosti zakona na lokalnom nivou.

4.3. Zakon o planskom sistemu

U aprilu 2018. usvojen je Zakon o planskom sistemu.²⁵ Cilj ovog zakona i podzakonskih akata jeste uspostavljanje efikasnog, transparentnog, koordinisanog i realističnog sistema planiranja, koje pokriva sve ključne aspekte socijalne i ekonomske politike, regionalnog i prostornog razvoja, uz optimalno korišćenje budžetskih sredstava, obezbeđenje održivog rasta i razvoja Republike Srbije i sprovođenje procesa

²⁴ „Službeni glasnik RS“, br. 129/207, 83/14 – dr. zakon, 101/16 – dr. zakon i 47/18.

²⁵ „Službeni glasnik RS“, broj 30/18.

pristupanja Evropskoj uniji. Ovaj zakon uvodi sistem odgovornosti za rezultate i stvara okvir za merenje efikasnosti rada u javnoj upravi. Odredbe ovog zakona odnose se i na unapređenje sistema planiranja, praćenja i izveštavanja lokalnih samouprava. Realizacija odredbi ovog zakona podrazumeva i uspostavljanje sistematske i funkcionalne vertikalne i horizontalne saradnje i koordinacije između nacionalnog i lokalnog nivoa upravljanja. Ovaj zakon takođe propisuje obavezu JLS da do 2021. donesu svoje Planove razvoja kao krovna strateška dokumenta.

4.4. Zakon o zabrani diskriminacije²⁶

Zakon reguliše zabranu diskriminacije, oblike i slučajeve diskriminacije i postupke za zaštitu od diskriminacije. Zakon, između ostalog, definiše da svi imaju pravo na zdravstvenu i socijalnu zaštitu, kao i pristup svim nivoima obrazovanja pod jednakim uslovima i bez diskriminacije. Ovim zakonom propisani su procedura izbora i mandat Poverenika za ravnopravnost. Poverenik podnosi Narodnoj skupštini godišnji izveštaj o stanju u oblasti zaštite ravnopravnosti, koji sadrži ocenu rada organa javne vlasti, pružalaca usluga i drugih lica, uočene propuste i preporuke za njihovo otklanjanje.

Zakonodavni okvir u oblasti socijalne i dečje zaštite prvenstveno čine Zakon o socijalnoj zaštiti, Zakon o finansijskoj podršci porodici s decom i Porodični zakon.

4.5. Zakon o socijalnoj zaštiti

Zakonom o socijalnoj zaštiti iz 2011.²⁷ sistem socijalne zaštite u Srbiji pluralizovan je i diversifikovan kako na nivou usluga socijalne zaštite, tako i u smislu pružalaca usluga. Prioritetni ciljevi socijalne zaštite ostvaruju se obezbeđivanjem materijalne podrške pojedincu odnosno porodici koja ima potrebe za njom, ali i pružanjem usluga socijalne zaštite, kojima se omogućava: dostizanje odnosno održavanje minimalne materijalne sigurnosti i nezavisnosti pojedinaca i porodice u zadovoljavanju životnih potreba; obezbeđivanje dostupnosti usluga i ostvarivanje prava u socijalnoj zaštiti; stvaranje jednakih mogućnosti za samostalan život i podsticanje socijalne uključenosti; očuvanje i unapređenje porodičnih odnosa, kao i unapređenje porodične, rodne i međugeneracijske solidarnosti; prevencija zlostavljanja, zanemarivanja ili eksploatacije, odnosno otklanjanje njihovih posledica.

²⁶ „Službeni glasnik RS“, broj 22/09.

²⁷ „Službeni glasnik RS“, broj 24/11.

Usluge socijalne zaštite podeljene su u sledeće grupe:

- Usluge procene i planiranja – procena stanja, potreba, snaga i rizika korisnika i drugih značajnih osoba u njegovom okruženju; procena staratelja, hranitelja i usvojitelja; izrada individualnog ili porodičnog plana pružanja usluga i mera pravne zaštite i drugih procena i planova;
- Dnevne usluge u zajednici – dnevni boravak; pomoć u kući; svratište i druge usluge koje podržavaju boravak korisnika u porodici i neposrednom okruženju;
- Usluge podrške za samostalan život – stanovanje uz podršku; personalna asistencija; obuka za samostalni život i druge vrste podrške neophodne za aktivno učešće korisnika u društvu;
- Savetodavno-terapijske i socijalno-edukativne usluge – intenzivne usluge podrške porodici koja je u krizi; savetovanje i podrška roditelja, hranitelja i usvojitelja; podrška porodici koja se stara o svom detetu ili odraslom članu porodice sa smetnjama u razvoju; održavanje porodičnih odnosa i ponovno spajanje porodice; savetovanje i podrška u slučajevima nasilja; porodična terapija; medijacija; SOS telefoni; aktivacija i druge savetodavne i edukativne usluge i aktivnosti;
- Usluge smeštaja – smeštaj u srodničku, hraniteljsku ili drugu porodicu za odrasle i starije; domski smeštaj; smeštaj u prihvatilište i druge vrste smeštaja.

4.6. Pravilnik o licenciranju organizacija socijalne zaštite

Pravilnikom o licenciranju organizacija socijalne zaštite²⁸ uređuje se postupak u kome se utvrđuje da li ustanova socijalne zaštite, odnosno pružalac usluge socijalne zaštite i stručni radnik, ispunjavaju kriterijume i standarde za pružanje usluga u oblasti socijalne zaštite. Postupku licenciranja podležu organizacije socijalne zaštite koje pružaju dnevne usluge u zajednici, usluge porodičnog smeštaja i usluge domskog smeštaja. Pružalac usluga socijalne zaštite mora da ispunjava određene kriterijume da bi imalo pravo na licencu – mora biti registrovan u skladu sa zakonom, mora imati najmanje dve godina iskustva u pružanju usluga socijalne zaštite i mora ispunjavati standarde za pružanje usluge za koju traži izdavanje licence, a koji se tiču lokacije, prostora, opreme, organizacije, broja i stručnosti osoblja, procene, planiranja i aktivnosti za pružanje usluga.

²⁸ „Službeni glasnik RS“, broj 42/13.

4.7. Uredba o namenskim transferima u socijalnoj zaštiti

Uredbom o namenskim transferima u socijalnoj zaštiti²⁹ obezbeđuju se dodatna sredstva iz nacionalnog budžeta za finansiranje usluga socijalne zaštite u nadležnosti JLS. Uredbom se utvrđuju visina transfera, kriterijumi za njihovu raspodelu, kao i kriterijumi za učešće jedinica lokalnih samouprava (JLS). Precizirano je da su sredstva namenjena za usluge socijalne zaštite u manje razvijenim JLS, u opštinama u kojima se nalaze ustanove u procesu transformacije, kao i za finansiranje inovativnih usluga i usluga socijalne zaštite od posebnog značaja za Republiku Srbiju.

4.8. Zakon o finansijskoj podršci porodica sa decom

Zakonom o finansijskoj podršci porodica sa decom i Zakonom o izmenama i dopunama zakona o finansijskoj podršci porodici sa decom (2017. i 2018)³⁰ definišu se prava i sistemi podrške za porodice i decu iz osetljivih grupa. Prava na finansijsku podršku porodici s decom, između ostalog, jesu: naknada troškova boravka u predškolskoj ustanovi za decu bez roditeljskog staranja; naknada troškova boravka u predškolskoj ustanovi za decu sa smetnjama u razvoju; naknada troškova boravka u predškolskoj ustanovi za decu korisnika novčane socijalne pomoći; regresiranje troškova boravka dece iz materijalno ugroženih porodica u predškolskoj ustanovi. O regresiranju troškova boravka dece stara se opština odnosno grad. Autonomna Pokrajina Vojvodina, opština, odnosno grad mogu, ako su obezbedili sredstva, da utvrde i druga prava, veći obim prava od prava utvrđenih ovim zakonom i povoljnije uslove za njihovo ostvarivanje. Naknada boravka za decu bez roditeljskog staranja, za decu sa smetnjama u razvoju i za decu korisnika novčane socijalne pomoći smatraju se pravima od opšteg interesa i obezbeđuju se iz republičkog budžeta. Ovim zakonom propisani su i novi uslovi za ostvarivanje prava na roditeljski dodatak. Zakonska odredba predviđa da sva deca u porodici moraju biti vakcinisana i redovno pohađati nastavu, a deca predškolskog uzrasta pripremni predškolski program. U slučaju da jedno od dece iz porodice nije primilo sve obavezne vakcine ili ne pohađa redovno školu, odnosno predškolski pripremni program, porodica ne može da ostvari pravo na roditeljski dodatak.

²⁹ „Službeni glasnik RS“, broj 18/16.

³⁰ „Službeni glasnik RS“, br. 113/17 i 50/18.

4.9. Porodični zakon

Porodičnim zakonom³¹ uređuju se brak i odnosi u braku i vanbračnoj zajednici, odnosi deteta i roditelja, usvojenje, hraniteljstvo, starateljstvo, izdržavanje, imovinski odnosi u porodici, zaštita od nasilja u porodici i dr. Poslove zaštite porodice, pomoći porodici i starateljstva, u smislu ovog zakona, sprovodi centar za socijalni rad. Organizaciju rada organa starateljstva, standarde stručnog rada te sadržaj i način vođenja evidencije i dokumentacije propisuje ministar nadležan za porodičnu zaštitu.

4.10. Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja

Zakonom o osnovama sistema vaspitanja i obrazovanja (ZOSOV)³² predviđaju se brojne odredbe koje su značajne za unapređenje inkluzivnog obrazovanja. Zakonom se propisuje da detetu i učeniku i odraslom kome je usled socijalne uskraćenosti, smetnji u razvoju, invaliditeta, teškoća u učenju, rizika od ranog napuštanja školovanja i drugih razloga potrebna dodatna podrška u obrazovanju i vaspitanju, ustanova obezbeđuje otklanjanje fizičkih i komunikacijskih prepreka, prilagođavanje načina ostvarivanja školskog programa i izradu, donošenje i ostvarivanje individualnog obrazovnog plana. Interresorna komisija vrši procenu potreba deteta, učenika i odraslog za dodatnom obrazovnom, zdravstvenom i socijalnom podrškom. Dodatna podrška se odnosi na prava i usluge koje detetu obezbeđuju prevazilaženje fizičkih i socijalnih prepreka radi nesmetanog obavljanja svakodnevnih životnih aktivnosti značajnih za uključivanje u obrazovni proces, život u zajednici i napredovanje. Interresornu komisiju obrazuje organ jedinice lokalne samouprave nadležan za poslove društvenih delatnosti na osnovu sporazuma o saradnji između ustanova sistema obrazovanja, državne uprave i lokalne samouprave, socijalne zaštite i zdravlja. Jedinica lokalne samouprave određuje sedište rada, obezbeđuje i isplaćuje naknade za rad članova, obezbeđuje tehničku i drugu podršku za njen rad, obezbeđuje sredstva za finansiranje podrške preporučene od strane interresorne komisije, obezbeđuje arhiviranje i čuvanje dokumentacije, prikuplja izveštaje o radu interresorne komisije, predloženoj podršci i njenim efektima, najmanje dva puta godišnje.

Za pripadnike nacionalne manjine obrazovno-vaspitni rad može da se izvodi i dvojezično – na jeziku i pismu nacionalne manjine i na srpskom jeziku. U ustanovi su zabranjeni diskriminacija i diskriminatorsko postupanje, kojim se na neposredan ili

³¹ „Službeni glasnik RS“, br. 18/05, 72/11 – dr. zakon i 6/15.

³² „Službeni glasnik RS“, br. 88/217 i 27/18.

posredan, otvoren ili prikriven način, neopravdano pravi razlika ili nejednako postupaju, odnosno vrši propuštanje (isključivanje, ograničavanje ili davanje prvenstva), u odnosu na lice ili grupe lica, kao i na članove njihovih porodica ili njima bliska lica na otvoren ili prikriven način.

4.11. Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju

Zakonom o izmenama i dopunama Zakona o osnovnom obrazovanju i vaspitanju³³ predviđeno je da deca iz osetljivih društvenih grupa mogu da se upišu u školu bez dokaza o prebivalištu roditelja i potrebne dokumentacije, a s dostavljenim dokazom o zdravstvenom pregledu deteta. Učenik koji je nastanjen na udaljenosti većoj od četiri kilometra od sedišta škole ima pravo na besplatan prevoz. Učenik ima pravo na besplatan prevoz i u slučaju kada pohađa školu na teritoriji druge jedinice lokalne samouprave ako je ta škola na udaljenosti većoj od četiri kilometra i najbliža je mestu prebivališta učenika.

4.12. Zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju

Oblast predškolskog vaspitanja i obrazovanja prvi put je regulisana posebnim Zakonom o predškolskom vaspitanju i obrazovanju³⁴ 2010. i izmenama i dopunama ovog zakona 2017. godine. U budžetu jedinice lokalne samouprave obezbeđuju se sredstva za: ostvarivanje delatnosti predškolskog vaspitanja i obrazovanja (poludnevni i celodnevni boravak, ishrana, nega i preventivna zaštita dece predškolskog uzrasta) u visini do 80% od ekonomske cene po detetu; ostvarivanje dodatne podrške detetu i učeniku u skladu s mišljenjem interresorne komisije, osim onih za koje se sredstva obezbeđuju iz budžeta Republike Srbije. U budžetu Republike Srbije obezbeđuju se sredstva za: ostvarivanje pripremnog predškolskog programa u godini pred polazak u školu u trajanju od četiri sata, u sedištu i van sedišta ustanove; ostvarivanje predškolskog programa za rad s decom sa smetnjama u razvoju i invaliditetom; ostvarivanje predškolskog programa za rad s decom na bolničkom lečenju.

Predškolskim programom definišu se, između ostalog, oblici saradnje s porodicom, lokalnom zajednicom i savetom roditelja formiranim u jedinici lokalne samouprave, kao i načini razvijanja individualizovanog pristupa u ostvarivanju vaspitno-obrazovnog rada i pružanja dodatne podrške deci i porodicama, posebno deci i porodicama iz osetljivih

³³ „Službeni glasnik RS“, br. 55/13, 101/17, 10/19 i 27/18 – dr. zakon.

³⁴ „Službeni glasnik RS“, broj 101/17.

društvenih grupa, uz uvažavanje razvojnih, obrazovnih, zdravstvenih i sociokulturnih potreba dece. S ciljem unapređivanja kvaliteta vaspitnoobrazovnog rada, širenja raznovrsnosti ponude programa, oblika rada i usluga i povećanja obuhvata dece, predškolska ustanova ostvaruje i različite oblike i programe u funkciji ostvarivanja nege, vaspitanja i obrazovanja dece, odmora i rekreacije, pružanja podrške porodici, negovanja jezika i kulture nacionalne manjine, posredovanja pojedinih područja kulture, nauke i umetnosti, a prema utvrđenim potrebama i interesovanjima dece i porodica i specifičnostima lokalne zajednice.

4.13. Pravilnik o dodatnoj obrazovnoj, zdravstvenoj i socijalnoj podršci detetu, učeniku i odraslom

Pravilnikom³⁵ se uređuju bliži uslovi za procenu potreba za dodatnom obrazovnom, zdravstvenom ili socijalnom podrškom detetu, učeniku i odraslom. Procena se zasniva na celovitom i individualnom pristupu, na jednakim mogućnostima u sagledavanju potreba deteta, učenika i odraslog, s ciljem da se pružanjem odgovarajuće podrške omogući društvena uključenost kroz pristup pravima, uslugama i resursima. Dodatna podrška obuhvata različite mere, kao što su angažovanje pedagoškog asistenta u obrazovno-vaspitnom radu, prevazilaženje jezičke barijere kod dece kojoj maternji jezik nije srpski, savetodavni rad s roditeljima ili starateljima deteta kome je potrebna dodatna podrška, obezbeđivanje produženog boravka u obrazovnoj ustanovi, odnosno dnevnog boravka u socijalnoj zaštiti, obezbeđivanje ishrane, odeće i obuće, udžbenika i pribora za školu, i drugih oblika podrške u skladu s potrebama deteta, učenika i odraslog.

Radi ostvarivanja dodatne podrške u obrazovanju i vaspitanju, škola ostvaruje saradnju s organima jedinice lokalne samouprave, kao i sa školom za učenike sa smetnjama u razvoju i invaliditetom, odnosno školom koja ima odeljenje za učenike sa smetnjama u razvoju, drugim organizacijama, ustanovama i institucijama na lokalnom i širem nivou. Škola je u obavezi da uspostavi saradnju s drugom školom u kojoj učenik koji ostvaruje pravo na dodatnu podršku nastavlja sticanje obrazovanja, radi ostvarivanja kontinuiteta dodatne podrške.

³⁵ „Službeni glasnik RS“, broj 80/18.

U oktobru 2018. objavljen je novi Pravilnik o bližim uputstvima za ostvarivanje prava na individualni obrazovni plan, njegovu primenu i vrednovanje,³⁶ kojim je dodatno definisano šta čini sadržaj individualnog obrazovnog plana (IOP), pa tako IOP kao novinu sadrži personalizovani program nastave i učenja, a može da sadrži i plan tranzicije – podrške detetu i učeniku pri uključivanju u obrazovanje, pri prelasku na drugi nivo obrazovanja ili pri prelasku u drugu obrazovnu ustanovu i plan prevencije ranog napuštanja obrazovanja za decu i učenike u riziku od ranog napuštanja škole.

4.14. Pravilnik o pedagoškom asistentu i andragoškom asistentu

Pravilnikom o pedagoškom i andragoškom asistentu³⁷ propisuju se bliži uslovi za rad, stepen i vrsta obrazovanja i program obuke za pedagoškog asistenta i andragoškog asistenta. Pedagoški asistent pruža pomoć i dodatnu podršku grupi dece i učenika u predškolskoj ustanovi i osnovnoj i srednjoj školi u skladu s njihovim potrebama i pomoć zaposlenima radi unapređivanja njihovog rada. Andragoški asistent pruža podršku odraslima za uključivanje u sistem obrazovanja i pomoć zaposlenima u ostvarivanju programa obrazovanja. Pedagoški asistent za decu i učenike romske nacionalnosti kojima je potrebna dodatna podrška u obrazovanju pruža pomoć i dodatnu podršku grupi dece i učenika u ustanovi i pomoć i podršku nastavnicima, vaspitačima i stručnim saradnicima, u nastavnim i vannastavnim aktivnostima, s ciljem unapređivanja njihovog rada s decom i učenicima romske nacionalnosti kojima je potrebna dodatna podrška u procesu obrazovanja. Pedagoški asistent za decu i učenike romske nacionalnosti kojima je potrebna dodatna podrška u obrazovanju aktivno i kontinuirano saraduje sa roditeljima dece i učenika, odnosno drugim zakonskim zastupnicima, radi osnaživanja porodice i unapređivanja socijalnog i emocionalnog statusa dece i učenika u ustanovi. Ovim pravilnikom operacionalizovana je uloga pedagoških asistenata u radu s učenicima/decom i roditeljima romske nacionalnosti, kao i s nastavnicima, vaspitačima i stručnim saradnicima.

Sastavni deo ovog pravilnika jeste i Program obuke koji ima za cilj osposobljavanje pedagoškog asistenta za unapređivanje rada s grupom dece i učenika romske nacionalnosti. **Poslove pedagoškog asistenta za decu i učenike romske nacionalnosti kojima je potrebna dodatna podrška u obrazovanju** može obavljati lice koje ima stečeno srednje obrazovanje u četvorogodišnjem trajanju, zna romski jezik i ima savladan program obuke u skladu s pravilnikom.

³⁶ „Službeni glasnik RS“, broj 74/18.

³⁷ „Službeni glasnik RS“, broj 87/19.

4.15. Pravilnik o merilima i postupku za upis učenika – pripadnika romske nacionalne manjine u srednju školu

Pravilnik o merilima i postupku za upis učenika – pripadnika romske nacionalne manjine u srednju školu pod povoljnijim uslovima radi postizanja pune ravnopravnosti donet je 2016,³⁸ a od školske 2017/2018. upis učenika romske nacionalnosti pod povoljnijim uslovima propisan je Pravilnikom o upisu učenika u srednju školu.³⁹ Njime je definisano da osnovna škola, počev od sedmog razreda, preduzima mere kojima informiše roditelje odnosno staratelje učenika romske nacionalne manjine o merilima i postupku za upis učenika u srednju školu pod povoljnijim uslovima. Informisanje roditelja odnosno staratelja o merilima i postupku upisa učenika u srednju školu pod povoljnijim uslovima, u skladu sa ovim pravilnikom, ostvaruje i Nacionalni savet romske nacionalne manjine. Broj bodova koji učenici ostvare na osnovu uspeha iz škole i završnog ispita uvećava se za 30% od broja bodova koji im nedostaje do 100 bodova. Učenicima koji žive u porodici koja je korisnik novčane socijalne pomoći, broj bodova koji su ostvarili na osnovu uspeha iz škole i završnog ispita uvećava se za 35% od broja bodova koji im nedostaje do 100 bodova. Učenici se raspodeljuju u škole na osnovu opredeljenja i broja bodova zajedno s ostalim učenicima.

4.16. Pravilnik o izmenama i dopunama Pravilnika o učeničkim i studentskim kreditima i stipendijama

Početak decembra 2017. donet je Pravilnik o izmenama i dopunama Pravilnika o učeničkim i studentskim kreditima i stipendijama⁴⁰, koji je utvrdio blaže kriterijume za dodelu stipendija i kredita pripadnicima osetljivih društvenih grupa.

4.17. Pravilnik o bližim kriterijumima za prepoznavanje oblika diskriminacije od strane zaposlenog, učenika ili trećeg lica u ustanovi

Pravilnik o bližim kriterijumima za prepoznavanje oblika diskriminacije od strane zaposlenog, učenika ili trećeg lica u ustanovi,⁴¹ kao i **Pravilnik o postupanju ustanove**⁴² kada se posumnja ili utvrdi diskriminatorno ponašanje, propisuju: načine

³⁸ „Službeni glasnik RS“, broj 38/17.

³⁹ „Službeni glasnik RS“, broj 23/18.

⁴⁰ „Službeni glasnik RS“, br. 46/10, 47/11, 56/12, 75/13 i 111/17.

⁴¹ „Službeni glasnik RS“, broj 22/16.

⁴² „Službeni glasnik RS“, broj 65/18.

sprovedenja preventivnih i interventnih aktivnosti, obaveze i odgovornosti zaposlenog, deteta, učenika, odraslog, roditelja odnosno drugog zakonskog zastupnika, trećeg lica u ustanovi, organa i tela ustanove i druga pitanja od značaja za zaštitu od diskriminacije.

Brojnim zakonima u oblasti zdravstvene zaštite propisane su odredbe koje su, između ostalog, važne za unapređenje zdravstvene zaštite Roma: **Zakon o javnom zdravlju, Zakon o zdravstvenoj registraciji i evidencijama, Zakon o zdravstvenom osiguranju** i drugi zakoni.

5. Strateški i institucionalni okvir

Unapređenje socijalne uključenosti dece romske nacionalnosti prepoznato je kao jedan od prioriteta u brojnim nacionalnim strateškim dokumentima, koji uključuju mere i programe koje je važno sprovesti na nacionalnom i lokalnom nivou kako bi se unapredile usluge, ostvarivanje prava i položaj dece. Važno je naglasiti da je važenje strategija u oblasti obrazovanja, socijalne zaštite i zabrane diskriminacije isteklo ili ističe 2020. i da su u procesu izrade novi strateški dokumenti.

Prioriteti i ciljevi koji se odnose na unapređenje inkluzije Roma integrisani su u **pregovarački proces za pristupanje EU, u Akcioni plan za poglavlje 23** koji se bavi pravosuđem i osnovnim pravima. Jedan od ciljeva Akcionog plana za poglavlje 23 jeste primena nove višegodišnje strategije i akcionog plana za poboljšanje životnih uslova Roma.

5.1. Operativni zaključci o socijalnom uključivanju Roma i Romkinja

Seminar o socijalnom uključivanju Roma i Romkinja u Republici Srbiji, koji se od 2011. održava svake druge godine, predstavlja priliku da se u formi operativnih zaključaka utvrde prioriteti za budući period u oblasti socijalnog uključivanja jedne od najranjivijih kategorija stanovništva u Srbiji. Ovakav pristup omogućava dijalog različitih aktera kroz širok konsultativni proces i uspostavljanje konstruktivnog međusektorskog dijaloga. Operativni zaključci predstavljaju prikaz stanja i obaveza koje je Srbija preuzela i koje će ispuniti u periodu od dve godine radi daljeg poboljšanja statusa Roma i Romkinja u Srbiji.⁴³

⁴³ Dostupno na:

<http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/rs/izvestaj-o-implementaciji-operativnih-zakljucaka-sa-seminara-socijalno-ukljucivanje-roma-i-romkinja-u-republici-srbiji-za-period-oktobar-2017-oktobar-2019-godine/>

5.2. Strategija za socijalno uključivanje Roma i Romkinja u Republici Srbiji za period 2016–2025. godine

Opšti ciljevi Strategije za socijalno uključivanje Roma i Romkinja u Republici Srbiji za period 2016–2025. godine⁴⁴ jesu: poboljšanje socioekonomskog statusa Roma u Srbiji, obezbeđivanje potpunog uživanja svih manjinskih prava, eliminacija diskriminacije i veća socijalna uključenost Roma u svim segmentima društva.

Strategija postavlja pet konkretnih ciljeva koji su relevantni za unapređenje položaja dece:

- 1) Obezbeđivanje pune uključenosti dece i mladih iz romske zajednice u sve nivoe obrazovanja, uz uvođenje efikasnih mehanizama za borbu protiv diskriminacije;
- 2) Poboljšanje uslova stanovanja za muškarce i žene romske nacionalnosti u Srbiji;
- 3) Poboljšanje zapošljavanja Roma;
- 4) Poboljšanje zdravlja romske populacije, unapređenje pristupa zdravstvenim uslugama i omogućavanje potpunog ostvarivanja prava na zdravlje; i
- 5) Poboljšanje pristupa uslugama socijalne sigurnosti i dostupnost finansijske pomoći za smanjenje siromaštva.

U Strategiji je takođe prepoznata potreba za analizom dostupnosti usluga na lokalnom nivou za decu iz romske zajednice. Ključne mere za ostvarivanje operativnog cilja u vezi s temom ove analize, navedene u Strategiji, jesu:

- Identifikovati metode za intenzivniju inkluziju dece iz romske zajednice u lokalne usluge socijalne zaštite, unaprediti programe podrške za majke i jačati savetodavne uloge u radu s porodicama Roma i Romkinja;
- Razvijati lokalne sporazume o saradnji između centara za socijalni rad, pružalaca usluga socijalne zaštite i škola, kao i sporazume o podršci porodicama u kojima deca ne pohađaju školu ili su u riziku od osipanja;
- Centri za socijalni rad će raditi na intenzivnijem uključivanju romske dece u lokalne usluge socijalne zaštite, s posebnim naglaskom na decu bez roditeljskog staranja i unapređivanje programa podrške majkama;

⁴⁴ Strategija za socijalno uključivanje Roma i Romkinja u Republici Srbiji 2016–2025, dostupno na www.ljudskaprava.gov.rs

- Razvijati i institucionalizovati lokalne protokole za zaštitu dece romske nacionalnosti koja žive i/ili rade na ulici i obezbediti održivu finansijsku podršku za „gradske“ usluge u zajednici, kao što su prihvatni centri, koji doprinose zaštiti i socijalnoj inkluziji.

Akcioni plan za sprovođenje Strategije za period 2019–2020. nije usvojen, što nepovoljno utiče na optimalno provođenje aktivnosti i na praćenje realizacije efekata mera i na nacionalnom i na lokalnom nivou.

5.3. Strategija razvoja obrazovanja u Republici Srbiji do 2020. godine⁴⁵

Strategija predstavlja sveobuhvatan nacionalni strateški dokument koji definiše prioritete, ciljeve i instrumente za funkcionisanje i razvoj svih nivoa obrazovanja u Srbiji. Ciljevi dugoročnog razvoja obrazovanja definisani su na sledeći način: unapređenje kvaliteta procesa i ishoda obrazovanja; povećanje obuhvata stanovništva Republike Srbije na svim nivoima obrazovanja, od predškolskog obrazovanja do celoživotnog učenja; povećanje relevantnosti obrazovanja, povećanje efikasne upotrebe svih obrazovnih resursa; završetak obrazovanja u definisanom vremenskom periodu, s minimalnim produženjima trajanja i smanjenje ranog napuštanja obrazovanja.

Akcioni plan za sprovođenje Strategije razvoja obrazovanja u Srbiji do 2020. godine⁴⁶ detaljno definiše pojedine aktivnosti koje je neophodno preduzeti kako bi se dostigli strateški prioriteti, kao i procedure za izveštavanje i procenu efekata sprovedenih aktivnosti. Poseban akcenat jeste na unapređenju inkluzivnog obrazovanja i merama i aktivnostima za unapređenje položaja dece romske nacionalnosti na svim nivoima obrazovanja. Izrada i usvajanje nove Strategije razvoja obrazovanja očekuju se 2020. uz podršku sredstava EU IPA 16.

5.4. Strategija za prevenciju i zaštitu od diskriminacije

Usvajanjem Strategije za prevenciju i zaštitu od diskriminacije,⁴⁷ Republika Srbija se obavezala na sistematsko stvaranje institucionalnog i pravnog okvira i mehanizma za borbu protiv diskriminacije. Cilj ovog strateškog dokumenta bio je poštovanje ustavnog principa zabrane diskriminacije, usmerenog prema osobi ili grupi na osnovu njegovih

⁴⁵ „Službeni glasnik RS“, broj 107/12.

⁴⁶ Dostupno na: www.mpn.gov.rs

⁴⁷ Dostupno na: www.ljudskaprava.gov.rs

ličnih osobina, naročito zabrane diskriminacije ranjivih društvenih grupa. Okvir za sprovođenje strateških ciljeva razrađen je u Akcionom planu za sprovođenje Strategije za sprečavanje i zaštitu od diskriminacije za period 2014–2018, koji je definisao konkretne mere i aktivnosti, odgovorne subjekte i resurse neophodne za realizaciju strateških ciljeva. U toku 2019. urađena je Analiza efekata, odnosno polazne osnove za izradu nove Strategije prevencije i zaštite od diskriminacije za period 2020–2025. godina.

Krajem 2019, na inicijativu Saveta za prava deteta, Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, uz podršku UNICEF-a, izradilo je **Nacrt strategije za prevenciju i zaštitu dece od nasilja 2020–2023. i prateći Akcioni plan**. Nacrt strategije predviđa uključivanje dece u kreiranje programa za prevenciju nasilja, kao i uključivanje dece u aktivnosti izveštavanja Radne grupe za praćenje sprovođenja Strategije. I u ovom strateškom dokumentu definisano je da je jedan od ključnih aspekata za uspešnu realizaciju ciljeva sprovođenje i praćenje realizacije aktivnosti i na lokalnom nivou, kao i unapređenje vertikalne i horizontalne koordinacije i saradnje.

5.5. Uputstvo o realizaciji obaveza centara za socijalni rad u primeni Zakona o sprečavanju nasilja u porodici

Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja donelo je obavezujuće Uputstvo o realizaciji obaveza centara za socijalni rad u primeni Zakona o sprečavanju nasilja u porodici.⁴⁸ Osim toga, ovo ministarstvo i Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja doneli su Uputstvo o postupanju ustanova obrazovanja i vaspitanja i centara za socijalni rad – organa starateljstva u zaštiti dece od nasilja.⁴⁹ Ova uputstva dostavljena su svim centrima za socijalni rad u Republici Srbiji i njima se definišu obaveze navedenih ustanova u prevenciji, sprečavanju, otkrivanju i reagovanju na pojavu nasilja nad decom, oblici i način ostvarivanja međusobne saradnje navedenih ustanova i saradnje s drugim ustanovama prilikom postojanja sumnje ili utvrđenog nasilja nad decom.

⁴⁸ Dostupno na: <https://www.minrzs.gov.rs/>

⁴⁹ Dostupno na: <https://www.minrzs.gov.rs/>

5.6. Strategija socijalne zaštite

Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja je u 2018. započelo proces izrade **Strategije socijalne zaštite za period 2019–2025. godine.**⁵⁰ Proces izrade strategije socijalne zaštite podržan je projektom Podrška razvoju regulatornih mehanizama socijalne zaštite, koji finansira Evropska unija. Ovaj strateški dokument još uvek nije usvojen. Poslednjih nekoliko godina reforme u sistemu socijalne zaštite Republike Srbije sprovode se bez važeće strategije u oblasti socijalne zaštite. Poslednja Strategija socijalne zaštite bila je usvojena 2005. godine. Njen osnovni cilj bilo je razvijanje integralne socijalne zaštite u kojoj socijalni akteri na najefikasniji način koriste postojeće i razvijaju nove resurse posredstvom dostupnih, kvalitetnih i raznovrsnih usluga, radi očuvanja i poboljšanja kvaliteta života ranjivih i marginalizovanih pojedinaca i grupa, osposobljavanja za produktivan život u zajednici i predupređenja zavisnosti od socijalnih službi. Prethodna Strategija socijalne zaštite (2005) kao osnovne komponente reforme socijalne politike definisala je: deinstitutionalizaciju, decentralizaciju i demokratizaciju usluga socijalne zaštite. Iako sama Strategija nije definisala period u kome će se sprovoditi, predložene aktivnosti obuhvatale su period do 2009. godine.

5.7. Mapa puta za eliminaciju zloupotrebe dečjeg rada

Kroz projekat Angažovanje i podrška na nacionalnom nivou za smanjenje pojave zloupotrebe dečjeg rada realizovan je proces izrade Mape puta za eliminaciju zloupotrebe dečjeg rada u Srbiji za period 2018–2022. godine.⁵¹ U Republičkom zavodu za socijalnu zaštitu akreditovan je program obuke pod nazivom „Deca ulice – razvoj hraniteljstva za decu koja žive i/ili rade na ulici“. Program je namenjen profesionalcima koji rade u centrima za socijalni rad kao voditelji slučaja za decu, savetnicima za hraniteljstvo, supervizorima, stručnjacima zaposlenim u svratištima za decu i NVO koje pružaju podršku deci u uličnoj situaciji, hraniteljima i budućim hraniteljima. U 115 centara za socijalni rad formirani su interni timovi stručnjaka koji svakodnevno rade na zbrinjavanju i zaštiti dece koja žive i rade na ulici.

⁵⁰ Nacrt Strategije o socijalnoj zaštiti 2019–2025. dostupan je na: www.zavodsz.gov.rs

⁵¹ Dostupno na: <http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/rs/izvestaj-o-implementaciji-operativnih-zakljucaka-sa-seminara-socijalno-ukljucivanje-roma-i-romkinja-u-republici-srbiji-za-period-oktobar-2017-oktobar-2019-godine/>

5.8. Koordinaciono telo za praćenje realizacije Strategije za socijalno uključivanje Roma i Romkinja u Republici Srbiji

Vlada Republike Srbije je donela Odluku o osnivanju Koordinacionog tela za praćenje realizacije Strategije za socijalno uključivanje Roma i Romkinja u Republici Srbiji.⁵² Odlukom je predviđeno da Koordinaciono telo ima zadatak da koordinira poslovima organa državne uprave u oblasti socijalnog uključivanja Roma i Romkinja. Glavni zadatak Koordinacionog tela jeste da razmatra sva pitanja i koordinira rad organa državne uprave, organa jedinica lokalne samouprave, javnih preduzeća i drugih oblika organizovanja od strane Republike Srbije i jedinica lokalne samouprave u vezi s poslovima iz njihovog delokruga. Takođe, Odlukom je predviđeno da je u delokrugu rada Koordinacionog tela i unapređenje međuresorne saradnje u oblasti socijalnog uključivanja Roma i Romkinja, razmatranje i davanje preporuka za rešavanje urgentnih situacija čija posledica može biti dodatna ranjivost Roma i Romkinja, predlaganje načina za ostvarivanje propisanih, ali i dodatnih mera/aktivnosti koji doprinose većoj socijalnoj uključenosti ove nacionalne manjine, kao i procesu evropskih integracija. Istom odlukom Vlade imenovana je i Stručna grupa Koordinacionog tela čiji je zadatak vršenje stručnih poslova u vezi s tekućim pitanjima u oblasti socijalnog uključivanja Roma i Romkinja. Pored operativne podrške Koordinacionom telu, zadatak Stručne grupe jeste i praćenje rada koordinatora za romska pitanja, kao i mobilnih timova koji su, u ime jedinica lokalnih samouprava, zaduženi za unapređenje položaja Roma i Romkinja na lokalnom nivou.

U aprilu 2018. formirana je **radna grupa za izradu Nacionalnog plana akcije za decu (NPA)**. Na osnovu odluke Saveta za prava deteta⁵³ ministar za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja doneo je rešenje o formiranju radne grupe za izradu novog Nacionalnog plana akcije za decu (NPA) kao višegodišnjeg dokumenta u kome će biti definisana kratkoročna, srednjoročna i dugoročna politika prema deci i identifikovani osnovni problemi u ostvarivanju, zaštiti i unapređenju prava deteta u Republici Srbiji. Pomoću NPA Vlada Srbije preduzimaće mere kako bi se deci obezbedili ravnopravnost, dostupnost, kvalitet i efikasnost javnih službi za decu (u oblasti obrazovanja, zdravlja, socijalne zaštite, kulture, pravne i sudske zaštite i dr.). Plan treba da obezbedi celovitost i koherentnost politika prema deci odnosno usklađivanje akcija i mera u različitim oblastima i u različitim javnim službama koje se bave decom. Nacionalni plan akcije za decu će predstavljati mehanizam uz pomoć kojeg će moći da se prati stanje dečjih

⁵² „Službeni glasnik RS“, broj 05/17

⁵³ „Službeni glasnik RS“, broj 3/18 Dostupno na <http://www.savetzapravadeteta.gov.rs/>

prava kao i dobrobit dece u Srbiji. U tom smislu on treba da posluži kao instrument za mobilizaciju svih socijalnih partnera: Vlade, Skupštine, Zaštitnika građana, lokalne samouprave, udruženja građana, medija, roditelja, stručnih institucija i stručnjaka koji se bave decom.

Takođe, u aprilu mesecu 2018. na osnovu odluke Saveta za prava deteta formirana je **radna grupa za rani razvoj dece**. Zadaci ove radne grupe jesu: koordinacija aktivnosti različitih resora i ostalih društvenih činilaca u oblasti ranog razvoja; iniciranje mera za izradu celovite i koherentne politike koja je usmerena na decu ranog uzrasta uključujući integraciju politika podrške deci na ranom uzrastu u Nacionalni plan akcije za decu; definisanje preporuka za ostvarivanje važnih socijalnih indikatora u oblasti podrške deci u ranom detinjstvu, u sklopu procesa evropskih integracija i ostvarivanja ciljeva održivog razvoja; analiziranje i izveštavanje Saveta za prava deteta o položaju dece ranog uzrasta i efektima mera koje se na njih odnose.

Nadzor na radom interresornih komisija ima Zajedničko telo za podršku socijalnoj inkluziji, podršku radu i koordinaciju nadzora nad radom interresornih komisija za procenu potreba za pružanjem dodatne obrazovne, zdravstvene i socijalne podrške detetu i učeniku. Zajedničko telo čine državni sekretari Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja, Ministarstva zdravlja, Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja i Ministarstva državne uprave i lokalne samouprave, kao i predstavnici Kancelarije za ljudska i manjinska prava, Tima za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva, Republičkog zavoda za socijalnu zaštitu, UNICEF-a, Stalne konferencije gradova i opština i predstavnici organizacija civilnog društva – Mreže podrške inkluzivnom obrazovanju, Centra za interaktivnu pedagogiju, Inicijative za inkluziju „Veliki Mali“, Inicijative za prava osoba s mentalnim invaliditetom MDRI-S i Udruženja „Roditelj“.

Tokom 2015. u okviru Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja uspostavljena je **Grupa za socijalnu inkluziju (GSI)**⁵⁴ s ciljem da se obezbedi kontinuirano unapređivanje ranog razvoja i inkluzivnog pristupa na svim nivoima obrazovanja u Republici Srbiji. Svrha uspostavljanja ove grupe je višestruka, a najvažnije je: pružanje podrške MPNTR za koordinaciju, planiranje i implementaciju politika inkluzivnog obrazovanja; pružanje podrške za potpunu primenu postojećih zakonodavnih mera i razvoj novih mehanizama za dalje unapređivanje IO na svim nivoima obrazovanja; obezbeđivanje interresornog povezivanja kroz sve segmente upravljanja i osnaživanje svih zaposlenih u MPNTR za

⁵⁴ Od 2017. Grupa za obrazovanje manjina, socijalnu inkluziju i zaštitu od nasilja i diskriminacije.

primenu principa IO. GSI inicira i koordinira različite inicijative za razvoj politike u vezi s inkluzivnim obrazovanjem kroz saradnju s drugim sektorima i partnerima. Rad ove grupe usmeren je na izradu akcionog plana za inkluzivno obrazovanje, unapređivanje propisa u oblasti inkluzivnog obrazovanja, pokretanje interresorne saradnje, kreiranje različitih formi unapređenja kompetencija zaposlenih u državnoj upravi i obrazovanju za inkluzivno obrazovanje, kao i koordiniranje neposredne podrške obrazovno-vaspitnim ustanovama, deci, učenicima i njihovim roditeljima.

Mrežu za podršku inkluzivnom obrazovanju (MIO) osnovalo je 2010. Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja uz podršku UNICEF-a. Nastala je kao odgovor na potrebe obrazovno-vaspitnih ustanova za dodatnom podrškom u razvijanju prakse dostupnog, kvalitetnog i pravednog obrazovanja za svako dete, s posebnom pažnjom i brigom za decu iz osetljivih društvenih grupa. Ova mreža nastoji da, kroz povezivanje različitih stručnjaka i aktera obrazovanja i razvoj modela horizontalnog učenja, omogući razmenu i širenje dobre inkluzivne prakse u svim obrazovnim ustanovama u Srbiji. Cilj ove mreže jeste podizanje nivoa profesionalnosti svih zaposlenih u vaspitno-obrazovnim ustanovama i obezbeđivanje adekvatne podrške za decu kojoj je ta podrška potrebna.

Početakom 2019, na inicijativu Koordinacionog tela za rodnu ravnopravnost i UNICEF-a u Vladi Srbije osnovana je **Nacionalna koalicija za suzbijanje dečjih brakova**⁵⁵ sa ciljem da se ojača rad zainteresovanih aktera na nacionalnom i lokalnom nivou kako bi koordinisanom akcijom odgovorili na problem dečjih brakova u Srbiji. Opšti cilj ove koalicije jeste da doprinese okončanju dečjih brakova u Srbiji, naročito u romskoj populaciji, i to kroz otklanjanje institucionalnih i društvenih prepreka za sprovođenje zakona, kao i promociju primera dobre prakse u partnerstvu lokalnih zajednica, nevladinog, vladinog i privatnog sektora i medija.

Donete su i instrukcije za postupanje centara za socijalni rad kada su u pitanju dečji, rani i prinudni brakovi, koja ih obavezuje na delovanje, a pilotiran je i model rada porodičnih saradnika s porodicama u riziku od dečjeg braka kroz uslugu porodičnog saradnika.⁵⁶

⁵⁵ Dostupno na:

<https://www.unicef.org/serbia/medija-centar/vesti/nacionalna-koalicija-protiv-decijih-brakova>

⁵⁶ Dostupno na: <http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/rs/izvestaj-o-implementaciji-operativnih-zakljucaka-sa-seminara-socijalno-ukljucivanje-roma-i-romkinja-u-republici-srbiji-za-period-oktobar-2017-oktobar-2019-godine>

6. Sistemi podrške za socijalno uključivanje dece romske nacionalnosti na nacionalnom nivou

Jedan broj uspostavljenih sistemskih mera za podršku socijalnom uključivanju dece romske nacionalnosti finansira se iz budžeta Republike Srbije, dok se različite mere finansiraju uz pomoć podrške međunarodnih organizacija i fondova Evropske unije. U daljem tekstu navedene su neke od najvažnijih sistemskih mera, kao i mere koje se sprovode uz pomoć međunarodnih organizacija čiji je osnovni cilj pilotiranje sistema podrške kako bi se uvele u sistem i obezbedila njihova dalja održivost.

6.1. Podrška razvoju sistema predškolskog vaspitanja i obrazovanja

Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja, u saradnji s relevantnim partnerima, sprovodi **kontinuiranu kampanju za povećanje upisa dece u pripremni predškolski program i prvi razred osnovne škole**. Kampanja podrazumeva štampanje flajera i postera na romskom i srpskom jeziku, komunikaciju s predškolskim ustanovama i drugim ustanovama uključenim u brigu o deci i porodici na lokalnu, formiranje lokalnih timova, izradu i realizaciju planova akcija, razmenu iskustava između lokalnih zajednica u kojima je obuhvat potpun i onih u kojima nije. U svim ovim aktivnostima nastoji se da se podstaknu predškolske ustanove da u svojim lokalnim zajednicama promovišu značaj ranog uključivanja u predškolsko vaspitanje i obrazovanje, posebno na uzrastu od tri godine do pet i po godina, i da povećavaju broj vaspitnih grupa u kojima se realizuju kraći kvalitetni predškolski programi u skladu s potrebama porodice, kao i da pronalaze načine da podrže redovnost pohađanja.

Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoj sprovodi **projekat pod nazivom „Inkluzivno predškolsko obrazovanje i vaspitanje“** u skladu s potpisanim Sporazumom o zajmu između Republike Srbije i Svetske banke⁵⁷, čiji je cilj unapređenje dostupnosti, kvaliteta i uslova predškolskog vaspitanja i obrazovanja za svu decu uzrasta do šest i po godina, naročito za decu iz društveno osetljivih grupa.

Jedna od važnih komponenti projekta odnosi se na uspostavljanje komunikacije i unapređenje saradnje s porodicama iz osetljivih društvenih grupa. Planirano je da 50 JLS dobije podršku za unapređenje sistema PVO, a prvih 20 gradova i opština u Srbiji dobili su grantove u iznosu od po četiri i po miliona dinara, za unapređenje predškolskog vaspitanja i obrazovanja i unapređivanje koordinacije i saradnje između

⁵⁷ Ukupna vrednost programa je oko 47 miliona evra, dok je iz IPA 154 sredstava obezbeženo oko 900 hiljada evra.

relevantnih aktera u pružanju holističkih i visokokvalitetnih usluga predškolskog vaspitanja i obrazovanja (uključujući oblasti zdravstvene zaštite, adekvatne ishrane, ranog otkrivanja promena u ponašanju i zaostajanja u razvoju i stimulacije ranog razvoja i učenja) roditeljima i deci uzrasta do šest i po godina na lokalnom nivou, s fokusom na najosetljivije društvene grupe. Dodatna sredstva za unapređenje sistema predškolskog vaspitanja i obrazovanja obezbeđena su kroz podršku IPA 14 sredstava.

Na osnovu Zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja (ZOSOV) **olakšane su procedure za upis u osnovnu školu** s ciljem povećanja obuhvata romskih učenika osnovnim obrazovanjem. Deca iz osetljivih grupa mogu da se upišu u školu i bez dokaza o prebivalištu roditelja i potrebne dokumentacije. Testiranje deteta sprovodi se tek po upisu u školu i moguće je i na romskom jeziku. Dodatno, tokom osnovnog obrazovanja donose se mere podrške ukoliko je to potrebno, kroz izradu individualnog obrazovnog plana, a uključuju se i ostale institucije, npr. Centar za socijalni rad i zdravstvene ustanove.

6.2. Pedagoški asistenti

Pedagoški asistenti kao mera podrške za obrazovne institucije prepoznati su kao primer dobre prakse. Pedagoški asistent saraduje sa svim akterima na lokalnom nivou, radi sa roditeljima, prati učenike i njihova obrazovna dostignuća. U poslednjih nekoliko godina broj pedagoških asistenata značajno se povećao i trenutno je u osnovnim školama i u predškolskim ustanovama angažovan 261 pedagoški asistent od čega 221 u osnovnim školama i 40 u predškolskim ustanovama. Rad 229 pedagoških asistenata finansira se iz budžeta Republike Srbije, a 32 iz budžeta lokalnih samouprava. U 2018. radno mesto pedagoškog asistenta uključeno je u Uredbu o katalogu radnih mesta u javnim službama i drugim organizacijama u javnom sektoru⁵⁸ čime je njihov status institucionalizovan a omogućeni su dalji uslovi za održivost ove mere obrazovne politike. Širenje mreže pedagoških asistenata realizuje se kroz IPA II program – sektorska budžetska podrška. Pravilnikom o pedagoškom i andragoškom asistentu bliže se uređuju uslovi za rad, stepen i vrsta obrazovanja i program obuke za pedagoškog i andragoškog asistenta. Takođe, formirana je i Mreža pedagoških asistenata uz podršku UNICEF-a i MPNTR.

⁵⁸ „Službeni glasnik RS“, br. 81/17, 6/18 i 43/18.

6.3. Stipendiranje učenika romske nacionalnosti

Sistem stipendiranja romskih učenika je unapređen i iz godine u godinu povećava se broj onih koji pohađaju srednje škole, a koji se stipendiraju iz republičkog budžeta i uz pomoć sredstava međunarodnih organizacija i EU fondova. Tokom školske 2015/2016. i 2016/2017. kroz projekat IPA 2012 – Evropska podrška za inkluziju Roma (TARI), dodeljeno je 520 stipendija romskim učenicima od prvog do četvrtog razreda srednjih škola koji imaju prosečan školski uspeh od 2,5 do 3,5. Iz budžeta Republike Srbije 2015/2016. dodeljeno je 176 stipendija romskim učenicima koji postižu odličan uspeh (od toga je 65% devojčica), a u 2016/2017. dodeljeno je 139 učničkih stipendija romskim učenicima u srednjoj školi koji postižu odličan uspeh (od toga je 60% devojčica). Proces stipendiranja je nastavljen kroz novi projekat IPA 2014, kojim su obezbeđena sredstva za 300 učenika srednjih škola iz budžeta Republike Srbije. Na osnovu Konkursa za dodelu učničkih i studentskih kredita i stipendija za školsku 2017/2018, odobrene su 303 učničke stipendije za učenike romske nacionalnosti, dok je za školsku 2018/2019. dodeljeno 547 stipendija. Planirano je da u okviru projekta IPA 2014 stipendije budu obezbeđene za 1.000 romskih učenika u naredne četiri godine.

Kroz IPA 2012 TARI projekat uspostavljena je **mentorska podrška**, a 201 mentor koji je saradivao s romskim učenicima u 2015/2016. nastavio je sa radom i u školskoj 2016/2017. i redovno je pratio status učenika po svim definisanim kriterijumima. Romski obrazovni fond je dalje podržao rad mentora u školskoj 2017/2018, a takođe je predviđena dalja podrška rada mentora kroz IPA 14 sredstva.

6.4. Romski jezik s elementima nacionalne kulture

Odlukom Naučno-nastavnog veća Filološkog fakulteta Univerziteta u Beogradu, 2015. **osnovan je Lektorat za romski jezik**, a u okviru Centra za stručno usavršavanje i evaluaciju Fakultet organizuje kurseve romskog jezika, čime se omogućava diplomiranim nastavnicima da steknu potvrde o znanju romskog jezika i uključe se u redovnu nastavu u osnovnim školama u kojima se predaje predmet Romski jezik sa elementima nacionalne kulture. Beleži se kontinuirani rast učenika koji pohađaju izborni predmet Romski jezik sa elementima nacionalne kulture a u školskoj 2018/2019. ovaj izborni predmet pohađalo je oko 2.500 učenika u 75 osnovnih škola. S ciljem daljeg unapređivanja obrazovanja romske nacionalne manjine i izbornog predmeta Romski jezik sa elementima nacionalne kulture, MPNTR u saradnji s Visokom strukovnom školom za vaspitače „Mihajlo Palov“ u Vršcu dogovorio da se diplomiranim studentima koji su studirali na romskom jeziku izda uverenje o poznavanju romskog jezika u skladu

s nastavnim planom i programom po kome su studenti studirali i diplomirali. To znači da će diplomirani studenti moći da predaju i izborni predmet Romski jezik sa elementima nacionalne kulture.

6.5. Upis učenika romske nacionalnosti u srednje škole

Broj učenika romske nacionalnosti upisanih u srednje škole na osnovu mera afirmativne akcije značajno se povećao nakon usvajanja Pravilnika o merilima i postupku za upis učenika – pripadnika romske nacionalne manjine u srednju školu pod povoljnijim uslovima radi postizanja pune ravnopravnosti 2016. godine. U školskoj 2016/2017. godini, 1.713 dece je upisalo srednje škole na osnovu mera afirmativne akcije, u 2017/2018. upisano je 1.969 dece, dok je školske 2019/2020. upisano 2.220 učenika romske nacionalnosti posredstvom afirmativnih mera⁵⁹ (2015/2016. upisano je 422 učenika).⁶⁰

6.6. Zdravstvene medijatorke

Na osnovu Zakona o zdravstvenoj zaštiti Republike Srbije, u okviru unapređenja zdravlja i zdravstvene zaštite grupacija stanovništva koje su izložene povećanom riziku obolevanja, **od 2008. Ministarstvo zdravlja podržalo je projekat uvođenja zdravstvenih medijatorki u zdravstveni sistem Republike Srbije.** Uloga zdravstvenih medijatorki jeste da vode evidenciju o zdravstvenom stanju pripadnika romske nacionalnosti, da rade s njima na podizanju svesti o neophodnosti vakcinacije dece, kao i o značaju pravilne ishrane i higijenskih navika. Zdravstvene medijatorke obezbeđuju bolji uvid zdravstvenih ustanova u zdravstveno stanje stanovnika romskih naselja, a građanima romske nacionalnosti ukazuju na značaj pravovremenog javljanja lekaru. Ministarstvo zdravlja je prilikom izbora zdravstvenih medijatorki dalo prednost Romkinjama koje su majke i žive u romskom naselju. Od uvođenja zdravstvenih medijatorki u zdravstveni sistem Srbije radno mesto zdravstvene medijatorke nalazi se u patronažnoj službi doma zdravlja, gde one sarađuju sa saradnicima u domu zdravlja, Centrom za socijalni rad, filijalom Republičkog fonda za zdravstveno osiguranje i lokalnom samoupravom. Imajući u vidu da imaju svakodnevnu komunikaciju s romskom

⁵⁹ Dostupno na:

<http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/rs/izvestaj-o-implementaciji-operativnih-zakljucaka-sa-seminara-socijalno-ukljucivanje-roma-i-romkinja-u-republici-srbiji-za-period-oktobar-2017-oktobar-2019-godine>

⁶⁰ Treći izveštaj o socijalnom uključivanju i smanjenju siromaštva, Vlada RS, Beograd, 2018. Dostupno na <http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2018/11/Treci-nacionalni-izvestaj-o-socijalnom-ukljucivanju-i-smanjenju-siromastva-nacrt.pdf>

zajednicom, one daju značajan doprinos radu mobilnog tima za inkluziju Roma. U 70 opština u Republici Srbiji angažovano je ukupno 85 medijatorki. Jedan od ciljeva koji je definisan Strategijom za socijalno uključivanje Roma i Romkinja u Republici Srbiji jeste unapređenje njihovog zdravlja i bolja pristupačnost zdravstvene zaštite. Merama koje su konkretizovane akcionim planom preuzete su obaveze koje zahtevaju mobilizaciju celokupne primarne zdravstvene zaštite i dalje unapređenje kapaciteta zdravstvenih medijatorki, povećanje njihovog broja kao i rešavanje radnopravnog statusa i njihovo prepoznavanje u šifarniku zanimanja.

6.7. Namenski transferi u sektoru socijalne zaštite

Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja poslednje dve godine dodeljuje jedinicima lokalnih samouprava čiji je nivo razvijenosti ispod republičkog proseka sredstva **za razvoj usluga socijalne zaštite** u njihovoj nadležnosti **u vidu namenskih transfera**. Podršku za ove namene je 2017. dobilo 123 JLS. Na osnovu Uredbe o namenskim transferima u socijalnoj zaštiti u 2019. potpisani su ugovori sa 144 lokalne samouprave u vrednosti od 700 miliona dinara za unapređenje postojećih i razvijanje novih usluga u zajednici.⁶¹ Usluge iz nadležnosti JLS koje se finansiraju sredstvima iz namenskih transfera podrazumevaju dnevne usluge u zajednici, usluge podrške za samostalan život kao i savetodavno-terapijske usluge.

6.8. Projekti odobreni kroz instrument za pretpristupnu pomoć Evropske unije – IPA

Iz sredstava Instrumenta za pretpristupnu pomoć (IPA 2013) i uz podršku UNICEF-a razvijene su **usluge – porodični saradnik i povremeni porodični smeštaj**. Razvoj ovih usluga prevenira smeštaj dece u institucije kroz podršku porodicama u krizi. Dosadašnje praćenje pilotiranja usluge porodični saradnik pokazalo je da ona pomaže porodici u razvijanju sigurne i podsticajne sredine za razvoj dece i da smanjuje rizik od izdvajanja dece iz porodice. Takođe, uz podršku UNICEF-a sproveden je projekat „Jačanje sistema pravosuđa i socijalne zaštite kako bi se unapredila dečja zaštita u Srbiji“, usmeren na uvođenje održivih mehanizama radi realizacije principa najboljeg interesa deteta u praksi, kada je dete u dodiru sa sistemima pravosuđa ili socijalne zaštite. Kao rezultat projekta ističe se jačanje porodica i sprečavanje izdvajanja deteta iz porodice i unapređenje vođenja slučajeva u CSR.

⁶¹ Dostupno na:

<http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/rs/izvestaj-o-implementaciji-operativnih-zakljucaka-sa-seminara-socijalno-ukljucivanje-roma-i-romkinja-u-republici-srbiji-za-period-oktobar-2017-oktobar-2019-godine>

Kroz projekat **Podrška Evropske unije inkluziji Roma – osnaživanje lokalnih zajednica za inkluziju Roma** – IPA 2016 koji podržava EU a sprovodi Stalna konferencija gradova i opština (SKGO) u 36 JLS realizuju se projekti koji za cilj imaju podršku procesu poboljšanja socioekonomskog položaja romske populacije u lokalnim zajednicama. Takođe su potpisani sporazumi o saradnji za dobijanje paketa podrške kako bi se pomoglo socijalno uključivanje Roma i Romkinja na lokalnom nivou kroz sledeće ključne mehanizme: osnovani su Mobilni timovi za inkluziju Roma; započeta je izrada Lokalnih akcionih planova (LAP) za inkluziju Roma i Romkinja; održane su regionalne obuke o ljudskim pravima i antidiskriminaciji, kao i za pripremu i upravljanje projektima prema EU procedurama; potpisani su ugovori o saradnji s JLS a usvojeni su i urbanistički planovi u 11 JLS za unapređenje uslova stanovanja u romskim podstandardnim naseljima.

7. Sistemska podrška za socijalno uključivanje dece romske nacionalnosti na lokalnom nivou

Kao što je već pomenuto, **Strategijom za socijalno uključivanje Roma i Romkinja u Republici Srbiji istaknuto je da lokalne samouprave raspolažu mehanizmima na osnovu kojih mogu da upravljaju i sprovode inkluzivne javne politike.** „Strateške mere usmerene su ka pojedincu i njegovom užem i širem okruženju, pa ovakav strateški pristup omogućava praćenje ostvarivanja prava Roma i Romkinja i napredak u vezi s primenom inkluzivnih politika najpre u lokalnoj zajednici.“

Iako je ovom strategijom predviđeno da se veliki broj ciljeva ostvaruje na lokalnom nivou, istraživanje koje je sproveo Zaštitnik građana⁶² pokazuje da samo 50% ispitanika smatra da pitanja od značaja za inkluziju Roma treba da se rešavaju u mestima u kojima žive, a čak 40% smatra da to treba da čini Republika Srbija, dok po 5% ispitanika kaže da probleme treba da rešavaju međunarodna zajednica i Romi sami.

Preduslov za unapređenje položaja dece romske nacionalnosti na lokalnom nivou jeste uspostavljanje sistemskih rešenja, multisektorske saradnje kao i efikasno sprovođenje i praćenje mera i usluga koje su u nadležnosti gradova i opština.

⁶² Poseban izveštaj zaštitnika građana o sprovođenju Strategije za socijalno uključivanje Roma i Romkinja sa preporukama, Beograd 2019, Zaštitnik građana

7.1. Sistem planiranja i praćenja na lokalnom nivou

Kreiranje **lokalnih strateških dokumenata i operacionalizacija ciljeva i mera za unapređenje položaja** Roma i Romkinja na lokalnom nivou od velikog je značaja. Pregled podataka o socijalnom uključivanju Roma i Romkinja na nivou gradova i opština za 2018.⁶³ pokazuje da je Lokalni akcioni plan za socijalno uključivanje Roma i Romkinja usvojen u 38 gradova i opština od 89 JLS koliko je popunilo upitnik, dok posebna finansijska sredstva za unapređivanje položaja Roma i Romkinja izdvaja 45 lokalnih samouprava.

S druge strane, **Procena institucionalnih kapaciteta jedinica lokalne samouprave u oblasti socijalne zaštite i ostvarivanja socijalne uključenosti ranjivih grupa, sprovedena na uzorku od 31 JLS 2019,**⁶⁴ pokazuje da su samo četiri JLS iz uzorka donele program unapređenja socijalne zaštite za 2018. godinu. Jedan od razloga za ovakvo stanje može biti i taj što Zakon o socijalnoj zaštiti predviđa donošenje lokalnih programa za unapređenje socijalne zaštite, ali se navodi da lokalni program mora da bude usaglašen sa Strategijom koju donosi Vlada RS, a novi strateški okvir socijalne zaštite još nije usvojen. Značajan broj JLS, 22,5% od celokupnog uzorka ovog istraživanja, nema nijedan važeći strateški i planski dokument važan za proces socijalnog uključivanja. Podatak koji još više zabrinjava jeste taj da u najvećem broju JLS (blizu 60%) **niko od zaposlenih nije učestvovao u obukama za strateško planiranje ni u jednoj od oblasti koje su relevantne za socijalno uključivanje (socijalna zaštita, obrazovanje, zdravstvo, zapošljavanje, inkluzija Roma itd.).**

Ovo istraživanje takođe pokazuje da u je u većini JLS **međusektorska saradnja u oblasti socijalne uključenosti uspostavljena retko i u malom broju opština, a tamo gde i postoji, ograničena je zbog nedostatka ljudskih resursa kao posledica zabrane zapošljavanja u javnom sektoru.** Samo u četiri od 31 JLS postoje međusektorski protokoli o saradnji, a ni u jednoj opštini ili gradu koji su bili uključeni u istraživanje nisu uspostavljene integrisane usluge. U sprovedenom istraživanju kapaciteti JLS najgore su ocenjeni upravo u segmentu uspostavljanja integrisanih i međuopštinskih usluga. Takođe je zaključeno da je propuštena prilika da se kroz finansiranje dodelom namenskih sredstava s republičkog nivoa za razvoj usluga socijalne zaštite uspostave potrebni preduslovi za izradu odgovarajućih strateških dokumenata iz oblasti socijalne zaštite, koji u sebi sadrže inkluzivne politike.

⁶³ Pregled podataka gradova i opština o merama za socijalno uključivanje Roma i Romkinja u 2018. godini - dostupno na www.inkluzijaroma.stat.gov.rs

⁶⁴ Procena institucionalnih kapaciteta Jedinica lokalne samouprave u oblasti socijalne zaštite i ostvarivanja socijalne uključenosti ranjivih grupa, Swiss Pro projekat u saradnji sa Centrom za socijalnu politiku, Beograd, 2019

7.2. Koordinator za romska pitanja

Lokalna politika inkluzije Roma i Romkinja podrazumeva multisektorski pristup i učešće više institucija na lokalnom nivou uz aktivno učešće i koordinaciju lokalnih mehanizama za inkluziju romske zajednice. U Strategiji je prepoznato da je jedan od lokalnih mehanizama koji najviše doprinosi primeni strateških mera na lokalnom nivou u domenu uključenosti romske zajednice zapošljavanje lokalnih **koordinatora za romska pitanja u gradovima i opštinama**. Uvođenjem radnog mesta koordinator za romska pitanja, lokalna samouprava stvara mogućnost da bude u redovnoj i direktnoj komunikaciji s romskom zajednicom i da efikasnije sprovodi nacionalne politike na lokalnom nivou, uvažavajući karakteristike lokalnog okruženja. „Uloga koordinatora za romska pitanja je da pruža tehničku podršku lokalnoj samoupravi u razvoju i sprovođenju postojećih i novih politika i programa inkluzije Roma i Romkinja u skladu s nacionalnim i lokalnim strateškim okvirom; da prikuplja i analizira podatke o socioekonomskim potrebama kao osnovu za izradu i praćenje lokalnih strateških dokumenata u vezi s inkluzijom Roma i Romkinja; da komunicira i posreduje između romske zajednice i lokalne administracije.“

Vodič za koordinate za romska pitanja i službenike u lokalnim samoupravama koji prate inkluziju Roma na lokalnom nivou izrađen je 2016. i u njemu je definisana uloga koordinatora za romska pitanja u lokalnoj samoupravi, preporuke u vezi s radnopravnim statusom, kao i uloga lokalne samouprave u ostvarivanju ljudskih i manjinskih prava.⁶⁵

Međutim, **podaci iz analize Zaštitnika građana**⁶⁶ pokazuju da čak 51,98% ispitanika nije upoznato s radom koordinatora za romska pitanja, da 17,51% ispitanika rad koordinatora ocenjuje najnižom ocenom, a da samo 19,21% ispitanika rad koordinatora za romska pitanja ocenjuje najvišom ocenom.

Takođe, važno je naglasiti da od ukupnog broja angažovanih koordinatora za romska pitanja u JLS, na osnovu podataka za 2018, njih 24 radi na neodređeno vreme, dok 34 koordinatora imaju sistematizovano radno mesto.⁶⁷

⁶⁵ Dostupno na: <https://www.osce.org/sr/serbia/>

⁶⁶ Poseban izveštaj zaštitnika građana o sprovođenju Strategije za socijalno uključivanje Roma i Romkinja s preporukama, Zaštitnik građana, Beograd, 2019.

⁶⁷ Pregled podataka gradova i opština o merama za socijalno uključivanje Roma i Romkinja u 2018. godini. Dostupno na: www.inkluzijaroma.stat.gov.rs

7.3. Mobilni timovi za inkluziju Roma

Mobilni timovi za inkluziju Roma jesu radna tela skupštine ili veća grada/opštine formirana radi jačanja saradnje između službenika u odgovarajućim lokalnim institucijama. Članovi mobilnih timova organizuju zajedničke terenske posete romskim naseljima i pružaju zajedničku i koordinisanu podršku i pomoć pojedincima i porodicama. Članove mobilnog tima čine: koordinator za romska pitanja angažovan u opštinskoj / gradskoj upravi, pedagoški asistent, zdravstvena medijatorica, predstavnik Centra za socijalni rad i predstavnik filijale nacionalne službe za zapošljavanje. Formiranjem mobilnih timova postiže se racionalnije korišćenje lokalnih institucionalnih resursa, koordinisan pristup u pružanju usluga, veća i brža dostupnost usluga korisnicima. Mobilni timovi postupaju na osnovu šestomesečnih operativnih planova. Mobilni timovi za inkluziju Roma i Romkinja osnovani su u 50 gradova i opština u Republici Srbiji uz podršku sredstava EU (IPA12, IPA13, IPA16). Mobilni tim obavlja sledeće poslove: pruža zajedničku i koordinisanu podršku i pomoć pojedincima i porodicama; ispituje potrebe romske zajednice u opštini/gradu, posebno u oblastima obrazovanja, stanovanja, zapošljavanja, zdravstvene i socijalne zaštite; promoviše i pomaže uključivanje Roma i Romkinja u društveni život lokalne zajednice; predlaže aktivnosti s ciljem unapređivanja položaja Roma i Romkinja u opštini/gradu i drugim nadležnim organima i organizacijama; promoviše interkulturalnost i doprinosi upoznavanju većinskog stanovništva s romskom zajednicom.

7.4. Romske organizacije civilnog društva

Organizacije civilnog društva imaju značajnu ulogu za unapređenje inkluzije dece romske nacionalnosti na lokalnom nivou i važno je da budu prepoznate kao značajan partner institucijama i donosiocima odluka na lokalnom nivou.

Istraživanje koje je 2019. realizovao Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva Vlade Republike Srbije⁶⁸ pokazuje da se najveći broj OCD koje su bile uključene u istraživanje finansira kroz sledeće izvore: uz podršku donatorskih sredstava 40 OCD (18,33%), iz budžeta lokalne samouprave finansira se 7 OCD (11,48%), a mali broj organizacija finansira se uz podršku privatnog sektora 4 OCD (6,56%) i iz budžeta Republike Srbije 1 OCD (1,64%).

Iako mali broj OCD dobija podršku s nacionalnog nivoa, važno je istaći neke od primera dobre prakse saradnje institucija sistema i OCD radi unapređenja položaja romske populacije.

⁶⁸ Prilog 1 – upitnik za organizacije civilnog društva; prilog 2 – spisak organizacija civilnog društva koje su učestvovala u istraživanju.

U školskoj 2018/2019. godini, MPNTR je realizovalo javni konkurs za učešće u korišćenju finansijskih sredstava namenjenim za dotacije nevladinim i drugim neprofitnim organizacijama značajnim za obrazovanje.

Cilj konkursa bio je unapređivanje sistema obrazovanja i vaspitanja kroz obrazovno-vaspitne aktivnosti koje pružaju podršku učenicima osnovnih i srednjih škola. Od ukupno 40 odobrenih projekata, odobrena su tri projekta koja targetiraju romsku nacionalnu manjinu. Predloženi programi realizovali su aktivnosti usmerene na unapređivanje romskog jezika s elementima nacionalne kulture u osnovnim školama.

U okviru programa „Preventivna zdravstvena zaštita – unapređenje dostupnosti zdravstvene zaštite za romsku populaciju“, Ministarstvo zdravlja je 2018, na osnovu javnog poziva, opredelilo i odobrilo sredstava u iznosu od 5.499.100,00 dinara za 14 OCD koja se bave rešavanjem zdravstvene politike romske populacije.

U okviru konkursa za projekte udruženja koja se bave unapređenjem položaja i statusa Roma u Republici Srbiji, Kancelarija za ljudska i manjinska prava je 2018. sredstvima iz budžeta RS podržala ukupno 37 organizacija civilnog društva iznosom od 12.677.029,35 a 2019. podržano je 30 OCD iznosom od oko 16 miliona dinara.

Izvor: Izveštaj o realizaciji Operativnih zaključaka za period od oktobra 2017. do oktobra 2019. godine – Seminar o socijalnom uključivanju Roma i Romkinja u RS

Kao ključne izazove u radu najveći broj OCD 56 (91,80%) navodi finansiranje i održivost rezultata i aktivnosti. Takođe, značajan broj OCD kao izazov u radu navodi nedostatak saradnje s relevantnim institucijama na lokalnom nivou – 28 OCD (45,90%), a 10 OCD (16,39%) kao izazov ističe nedostatak saradnje s decom i roditeljima.

8. Mere podrške i usluge za unapređenje socijalne inkluzije dece romske nacionalnosti na lokalnom nivou

Pored sistemskih mera koje se finansiraju iz budžeta Republike Srbije (kao što su zdravstvene medijatorke, pedagoški asistenti,⁶⁹ regresiranje predškolskog vaspitanja i obrazovanja dece iz porodica koje su primaoci NSP, stipendiranje učenika romske nacionalnosti i sl.), jedan broj usluga i mere podrške za unapređenje socijalne inkluzije dece romske nacionalnosti u nadležnosti su lokalnih samouprava.

8.1. Mere podrške iz domena socijalne zaštite

Kao što je već pomenuto, **Zakonom o socijalnoj zaštiti i Pravilnikom o bližim uslovima i standardima za pružanje usluga socijalne zaštite⁷⁰ usluge socijalne zaštite u zajednici obuhvataju** usluge procene i planiranja, dnevne usluge u zajednici, usluge podrške za samostalni život, savetodavno-terapijske i socijalno-edukativne usluge, kao i usluge smeštaja. Usluge su jednim delom u nadležnosti republičkog nivoa (usluge procene i planiranja, rezidencijalni i porodični smeštaj, skloništa za trgovinu ljudima i zaštićeno stanovanje za osobe s invaliditetom, osim u najrazvijenijim gradovima i opštinama), a delom u nadležnosti lokalnih samouprava. Na prava i usluge socijalne zaštite potencijalne korisnike upućuju centri za socijalni rad (CSR) koji, prema Porodičnom zakonu,⁷¹ imaju i ulogu organa starateljstva.

Ukoliko postoje potrebe na lokalnom nivou koje ustanove socijalne zaštite ne mogu da zadovolje, **JLS može kroz javne nabavke da pokrene postupak i sklopi ugovor o pružanju usluge sa licenciranim OCD**. Definisani minimalni standardi usluge neophodni su za izbor pružaoca usluge. Samo pružaocu usluge koji može da ispuni definisane minimalne standarde može da se poveri realizacija usluge i izda dozvola odnosno licenca za rad.⁷²

Na osnovu podataka istraživanja **Mapiranje usluga socijalne zaštite u nadležnosti lokalnih samouprava u Republici Srbiji za 2018. godinu**,⁷³ dobijene su relevantne

⁶⁹ Pedagoški asistenti koji su angažovani u predškolskim ustanovama finansiraju se iz budžeta JLS.

⁷⁰ „Službeni glasnik RS“, broj 42/13.

⁷¹ „Službeni glasnik RS“, br. 18/05, 72/11 – dr. zakon i 6/15.

⁷² Vodič za OCD – Standardi usluga socijalne zaštite u zajednici i procedure licenciranja, Beograd, 2013.

⁷³ Mapiranje usluga socijalne zaštite u nadležnosti lokalnih samouprava u Republici Srbiji, Beograd, 2020. Dostupno na: www.socijalnoukljucivanje.gov.rs

informacije o zastupljenosti, finansiranju pojedinih usluga, pružaocima usluga, kao i podaci o korisnicima usluga disagregirani prema polu, dok informacije o nacionalnoj pripadnosti korisnika usluga nisu deo redovne evidencije centara za socijalni rad i ostalih pružalaca usluga, pa se ne mogu dobiti precizni podaci o deci romske nacionalnosti koja su korisnici ovih usluga.⁷⁴

Prema podacima mapiranja u 2018, usluge socijalne zaštite u nadležnosti jedinica lokalne samouprave (JLS) obezbeđuju se u 137 od ukupno 145 JLS, s minimalnim porastom u odnosu na 2015. (133 JLS). Kompletnija ponuda ovih usluga prisutna je jedino u pojedinim većim gradovima, dok preovlađuju opštine s dve i tri uspostavljene usluge. U osam opština u 2018. nije bila obezbeđena nijedna od lokalnih usluga socijalne zaštite (Bosilegrad, Gadžin Han, Odžaci, Požega, Svrlijig, Trgovište, Ub i Žitorađa).⁷⁵

Dnevne usluge u zajednici i dalje su najzastupljenija grupa usluga socijalne zaštite kao i prethodnih nekoliko godina (2012, 2015). U 2018. usluge iz ove grupe bile su obezbeđene u 135 JLS, a u 105 JLS obezbeđene su usluge za decu i mlade. Najuočljivija promena u rasprostranjenosti registruje se kod usluge lični pratilac deteta, koja se u 2018. obezbeđuje u 76 JLS. Potreba za podrškom da se sva deca⁷⁶ uključe u obrazovanje i aktivna uloga lokalnih interresornih komisija uticale su na porast potražnje ali i ponude ove usluge.

Usluge kojima se pruža **podrška korisnicima da se osamostale** obezbeđuje se u ukupno 29 opština i gradova. Usluga stanovanja uz podršku za mlade uglavnom se organizuje u većim gradovima u Srbiji i pruža se samo u 14 JLS. Usluge smeštaja koje su u nadležnosti jedinica lokalne samouprave obezbeđuju se u ukupno 26 JLS, gde više od polovine JLS čine veći gradovi. Pojedine usluge socijalne zaštite, kao što su **svratište, dnevni boravak za decu u sukobu sa zakonom, prihvatilište za decu i predah, slabo su rasprostranjene. Savetodavno-terapijske i socijalno-edukativne usluge u 2018. obezbeđuju se u ukupno 37 JLS** i beleži se povećanje broja JLS koje obezbeđuju ove usluge u odnosu na 2015. godinu. Može se reći da je do povećanja broja JLS u kojima se pruža ova usluga došlo zahvaljujući sredstvima

⁷⁴ Institucije sistema nemaju zakonsku obavezu da vode evidencije na osnovu nacionalne pripadnosti imajući u vidu da je izjašnjavanje građana o nacionalnoj pripadnosti dobrovoljno.

⁷⁵ Mapiranje usluga socijalne zaštite u nadležnosti jedinica lokalnih samouprava u Republici Srbiji, Beograd, 2020. Dostupno na: <http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/rs/category/dokumenta/>

⁷⁶ Povećanje obuhvata sve dece obrazovanjem je jedan od najprioritetnijih ciljeva Strategije razvoja obrazovanja u Srbiji 2020. Dostupno na: http://www.mpn.gov.rs/wpcontent/uploads/2015/08/strategija_obrazovanja_do_2020.pdf

iz namenskih transfera: u 7 od ukupno 8 JLS u 2018. koje su u periodu između dva poslednja mapiranja uvele ovu uslugu, ona se finansira isključivo iz ovog izvora.

Iako se usluga porodični saradnik pokazala kao odgovarajući vid podrške za porodice s decom iz nestimulativnih sredina, u 2018. ova usluga se realizuje samo u 5 JLS (u odnosu na 7 u 2016. kada se radilo i na izradi standarda za uslugu porodični saradnik). Usluga porodični saradnik opstala je u periodu posle 2015. i to samo u gradovima (Beogradu, Kragujevcu, Nišu i Novom Sadu),⁷⁷ gde je pilotirana 2014/2015. godine. Ovim gradovima se, prepoznavši važnost ove usluge, pridružilo i Kraljevo, gde je ova usluga pilotirana tokom 2018. godine. Posebno je važno što su Kragujevac, Niš i Novi Sad izdvojili sredstva iz svog budžeta za ovu namenu, dok se u Beogradu u 2018. ona i dalje finansirana iz donatorskih sredstava.

Usluga porodični saradnik od izuzetnog je značaja za porodice s brojnim i složenim potrebama i teškoćama a pokazalo se da u velikoj meri odgovara potrebama romskih porodica. Od ukupnog broja porodica koje su koristile ovu uslugu, 37% bile su romske porodice.⁷⁸ Uspostavljeni su standardi za usluge porodičnog saradnika i povremenog hraniteljstva u koje su najvećim delom uključene upravo romske porodice i sada se radi na daljem razvoju ovih usluga i širenju mreže. Za dalji razvoj ovih usluga i primenu u većem broju lokalnih sredina neophodna je izmena normativnog okvira kao i obezbeđivanje materijalnih i ljudskih resursa za njeno adekvatno sprovođenje.

U Beogradu je početkom 2019. osnovano Prihvatište za decu i mlade kao samostalna ustanova socijalne zaštite u nadležnosti jedinice lokalne samouprave. Prostorni kapacitet Prihvatišta je: 16 spavaćih soba za decu, odvojene prostorije za dnevni boravak, radionički rad, individualne tretmane i drugo. Obezbeđeni su dovoljan broj kupatila, odvojen medicinski blok i blok za prijem novih korisnika. Kapacitet prihvatilišta je 48 dece. Pored prihvatilišta, u odvojenom delu zgrade biće prostor za uslugu svratišta sa sadržajima koji će menjati način funkcionisanja dece koja imaju neadekvatan način života. Kapacitet svratišta je 30 dece.⁷⁹

Među pružaocima usluga još uvek dominiraju ustanove iz javnog sektora. Državni sektor i dalje prednjači u pružanju usluge smeštaja, stanovanja uz podršku, dnevnog

⁷⁷ Usluga porodični saradnik pilotirana je u četiri grada (Beograd, Kragujevac, Niš i Novi Sad) kroz program koji je sprovodio Republički zavod za socijalnu zaštitu u partnerstvu s Unicefom.

⁷⁸ Dostupno na:

<http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/rs/izvestaj-o-implementaciji-operativnih-zakljucaka-sa-seminara-socijalno-ukljucivanje-roma-i-romkinja-u-republici-srbiji-za-period-oktobar-2017-oktobar-2019-godine/>

⁷⁹ *Ibid.*

boravka za decu i odrasle i savetodavno-terapijskih usluga. Dominacija javnog sektora smanjuje se među najrasprostranjenijim uslugama – pomoć u kući i lični pratilac deteta, dok se u slučaju dnevnog boravka za decu sa smetnjama u razvoju i invaliditetom povećava. Po prvi put pojavili su se i profitni pružaoci usluge pomoć u kući i lični pratilac deteta.

Udeo korisnika usluga koje se obezbeđuju kroz javni, državni sektora iznosi 57,9% i smanjio se u odnosu na 2015, dok je značajnije povećan udeo korisnika usluga koje pružaju neprofitne organizacije (35,2%). Prvi put se registruje pojava pružalaca usluga iz privatnog profitnog sektora, s obuhvatom korisnika od 6,9%. Zahvaljujući obezbeđivanju licence za pružanje usluga, privatni pružaoci uključili su se na tržište usluga socijalne zaštite.⁸⁰

Posmatrano po **izvorima finansiranja**, lokalni budžeti obezbeđuju približno tri četvrtine sredstava za lokalne usluge, a značajan deo finansiran je i kroz namenske transfere (približno 17%). Ostala sredstva potiču uglavnom od međunarodnih donatora (2,8%) i od participacije korisnika (2,2%).

Prema podacima Istraživanja o institucionalnim kapacitetima JLS,⁸¹ što se tiče sistema podrške u okviru socijalne zaštite, romske porodice najčešće koriste pravo na novčana davanja NSP i jednokratnu novčanu pomoć koja se obezbeđuje iz lokalnih izvora. Takođe, značajan udeo korisnika koristi i uslugu narodne kuhinje, a u većem procentu koristi se i usluga hraniteljstva.

Iako je akcionim planom za unapređenje inkluzije Roma i Romkinja za period 2017/2018. bila predviđena mera angažovanje **saradnika centara za socijalni rad iz romske populacije** radi unapređenja terenskog rada, kao i to da centri budu otvoreni prema korisnicima mera i usluga socijalne zaštite iz romske zajednice i to neposrednim radom u romskim naseljima, jasno je da zaposleni u centrima nemaju kapacitete da redovno obilaze romska naselja i sprovode različite aktivnosti radi unapređenja mera socijalne inkluzije Roma i Romkinja.

Zaposleni u sistemu socijalne zaštite na lokalnom nivou kao razloge za nedovoljnu razvijenost usluga socijalne zaštite na lokalnom nivou navode sledeće: nedostatak

⁸⁰ Mapiranje usluga socijalne zaštite u nadležnosti jedinica lokalnih samouprava u Republici Srbiji, Beograd, 2020. Dostupno na: <http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/rs/category/dokumenta/>

⁸¹ Procena institucionalnim kapacitetima JLS u oblasti socijalne zaštite i ostvarivanje socijalne uključenosti ranjivih grupa, Beograd, 2019. Dostupno na: https://www.swisspro.org.rs/uploads/files/140-170-sp_procena_institucionalnih_kapaciteta_sr.pdf

finansijskih sredstava, nedostatak kadrova i zabranu zapošljavanja, nedovoljnu informisanost lokalnih samouprava o nadležnostima u oblasti socijalne zaštite.⁸²

*Vodič za lokalne samouprave – modeli i preporuke za unapređenje sprovođenja zakonodavnog okvira u oblasti socijalne zaštite,*⁸³ koji je Stalna konferencija gradova i opština objavila 2017, ukazao je na **izazove lokalnih samouprava u domenu sprovođenja nadležnosti u oblasti socijalne zaštite, posebno u delu koji se odnosi na revidiranje Odluke o socijalnoj zaštiti** u skladu sa važećim Zakonom o socijalnoj zaštiti. Rezultati analize koja je rađena za potrebe izrade ovog izveštaja prepoznali su sledeće trendove: normativno regulisanje socijalnih usluga na lokalnom nivou nije urađeno ili je nepotpuno, te se još uvek ne može govoriti o njihovoj punoj institucionalizaciji; 67,8% jedinica lokalne samouprave donelo je Odluku o socijalnoj zaštiti koja je usklađena s važećim Zakonom o socijalnoj zaštiti, tako da lokalne samouprave koje nisu donele ovaj pravni akt otvaraju prostor za arbitrarna tumačenja važnih pitanja; većina lokalnih samouprava nema donet Pravilnik o pružanju usluga, osim Pravilnika o pružanju usluge pomoć u kući za odrasle i starije, koji postoji u većini opština – 72,1%.

Važno je naglasiti da pored usluga socijalne zaštite, JLS obezbeđuju i druge **specifične programe i mere podrške za decu romske nacionalnosti, koji se ne mogu smatrati uslugama socijalne zaštite jer nisu standardizovane**. Prema podacima mapiranja usluga socijalne zaštite iz 2016. godine, u 2015. godini programi podrške različitog tipa obuhvatili su nešto manje od 3.000 korisnika u 20 lokalnih samouprava. U ove svrhe lokalne samouprave su izdvojile oko 55 miliona dinara.⁸⁴ Kao novina u procesu mapiranja usluga socijalne zaštite koje je realizovano 2019, prikupljeni su i podaci o materijalnoj podršci na lokalnom nivou, odnosno novčanim davanjima i davanjima u naturi koje JLS obezbeđuju iz svojih budžeta na osnovu Zakona o socijalnoj zaštiti, uključujući i podatke o programima i merama populacione politike za koje gradovi i opštine izdvajaju sredstva u skladu sa Zakonom o finansijskoj podršci porodica s decom. Rezultati ove analize biće objavljeni u 2020. godini.

⁸² *Ibid.*

⁸³ Dostupno na: <http://skgo.org/files/fck/File/2017/Februar/3.2./Vodic%20za%20JLS%20-%20Socijalna%20zastita%2002022017.pdf>

⁸⁴ Mapiranje usluga socijalne zaštite u nadležnosti lokalnih samouprava u Republici Srbiji, Beograd, 2016. Dostupno na: www.socijalnoukljucivanje.gov.rs i na www.zavodsz.gov.rs

8.2. Mere obrazovne podrške

JLS imaju najveće nadležnosti u oblasti predškolskog vaspitanja i obrazovanja i strateškim okvirom je predviđeno da se **lokalne samouprave podstiču da finansiraju različite programe za veći obuhvat dece predškolskim programima**, da se identifikuju romska deca uzrasta od pet i po do šest i po godina koja su stasala za pohađanje pripremnog predškolskog programa i organizuju različite aktivnosti za povećanje obuhvata pripremnim predškolskim programom dece iz romskih porodica.

U okviru obrazovnog sistema, JLS u saradnji sa školama i drugim institucijama, omogućavaju **podršku za decu koja treba da doprinese ostvarivanju boljih obrazovnih ishoda** kroz mere podrške kao što su: individualni obrazovni plan, pedagoški asistent, brže savlađivanje jezika nastave. Neke od mera koje sprovode lokalne samouprave jesu: identifikacija razloga za izostajanje i plan prevencije opadanja broja romske dece u obrazovnom sistemu i rad s roditeljima (Kraljevo); obaveštavanje roditelja, obraćanje Centru za socijalni rad, razgovori s psiholozima i pedagogima, uključivanje dece u aktivnosti i sekcije, radionice za roditelje o značaju redovnog pohađanja nastave; organizovanje obuka za reagovanje u slučaju osipanja dece iz škola (Niš); plan prevencije osipanja i prepoznavanje rizika, razvijanja strategije za upis prvaka, uspostavljen mehanizam u školama: roditelji najavljuju odlazak u inostranstvo, zatim se upućuju da decu vrata na školovanje po povratku (Novi Sad); svakodnevna saradnja s roditeljima s ciljem unapređivanja roditeljskih kompetencija i ukazivanja na značaj obrazovanja (Požarevac).⁸⁵

Pored toga, na nivou JLS neophodna je podrška za romske porodice koja će učiniti obrazovanje dostupnim i koja za cilj ima povećanje obuhvata dece obrazovnim sistemom. Pored edukacije i senzibilizacije nastavnika i drugih stručnjaka i zaposlenih u sistemu obrazovanja, senzibilizacije vršnjaka, **iz bužeta lokalnih samouprava finansira se** nabavka nastavnih sredstava (učila, knjiga, školskog pribora) produženi boravak za decu, prevoz, ishrana u školi, obezbeđivanje odeće i obuće.

⁸⁵ Dostupno na:

<http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/rs/izvestaj-o-implementaciji-operativnih-zakljucaka-sa-seminara-socijalno-ukljucivanje-roma-i-romkinja-u-republici-srbiji-za-period-oktobar-2017-oktobar-2019-godine/>

Tabela 1: Mere obrazovne podrške na lokalnom nivou⁸⁶

Mere podrške	Broj JLS
JLS koje su odobrile stipendije učenicima romske nacionalnosti koji pohađaju srednje škole	5
JLS koje vode evidenciju o broju srednjoškolaca romske nacionalnosti korisnika stipendija	26
JLS koje su odobrile stipendije studentima romske nacionalnosti	9
JLS koje vode evidenciju o broju studenata romske nacionalnosti korisnika stipendija	48
JLS koje izdvajaju finansijska sredstva za kupovinu udžbenika za učenike romske nacionalnosti koji pohađaju srednju školu	11
JLS koje izdvajaju finansijska sredstva za troškove prevoza za učenike romske nacionalnosti koji pohađaju osnovnu školu	9
JLS koje izdvajaju finansijska sredstva za troškove prevoza za učenike romske nacionalnosti koji pohađaju srednju školu	55
JLS koje izdvajaju finansijska sredstva za užinu za učenike romske nacionalnosti koji pohađaju srednju školu	10

U školskoj 2018/2019. za kupovinu udžbenika za učenike romske populacije posebna sredstva je izdvojilo 11 opština i gradova, u ukupnom iznosu od 2.046.000,00 dinara, od kojih se ističu Koceljeva (850.000 RSD), Kovin (356.000,00 RSD) i Subotica (300.000 RSD). Za troškove prevoza učenika romske populacije koji pohađaju srednju školu, finansijska sredstva je izdvojilo 55 gradova/opština u ukupnom iznosu od 38.043.941,00 RSD. Finansijska sredstva za troškove užine za učenike romske nacionalnosti izdvojilo je 10 gradova/opština u ukupnom iznosu od 12.386.577,00 dinara, od kojih se ističu Kikinda (8.696.577,00RSD) i Odžaci (2.200.000,00 RSD).⁸⁷

8.3. Mere podrške iz domena zdravstvene zaštite

Kao što je pomenuto, u Republici Srbiji je ukupno angažovano **85 zdravstvenih medijatorki u 70 opština. Savet za zdravlje formiran je u 71 JLS**, a članovi romske nacionalnosti zastupljeni su u 8 saveta za zdravlje. Sva tri uslova za poboljšanje zdravstvene zaštite Roma na lokalnom nivou (angažovana zdravstvena medijatorka,

⁸⁶ Pregled podataka gradova i opština o merama za socijalno uključivanje Roma i Romkinja u 2018. godini. Dostupno na: www.inkluzijaroma.stat.gov.rs

⁸⁷ *Ibid.*

formiran Savet za zdravlje JLS i uključeni Romi u Savet za zdravlje) ispunjena su u Paraćinu, Pirotu i beogradskoj opštini Voždovac.⁸⁸

8.4. Aktivnosti i mere podrške koje ostvaruju OCD na lokalnom nivou

Organizacije civilnog društva jesu značajan resurs za unapređenje socijalne inkluzije dece romske nacionalnosti na lokalnom nivou. Jedan broj lokalnih samouprava u saradnji s lokalnim OCD sprovodi različite programe/akcije za obezbeđivanje socijalne inkluzije i materijalne podrške za socijalno ugroženu romsku decu.

OCD koje su učestvovala u istraživanju koje je realizovao Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva Vlade Republike Srbije⁸⁹ najčešće realizuju aktivnosti: usmerene na unapređenje obrazovanja – 56 OCD (91,80%); iz oblasti socijalne zaštite – 47 OCD (77,05%); usmerene na unapređenje zdravstvenog statusa – 39 (63,93%); iz drugih oblasti kao što su pravna i humanitarna pomoć, sportske i kulturne aktivnosti, razvoj životnih veština i sl. – 46 OCD (75,41%).

Aktivnosti koje organizacije pružaju jesu sledeće:

- Psihosocijalna i savetodavna podrška za decu i roditelje;
- Edukacija roditelja o pravima, važnosti obrazovanja za decu, zaštita od nasilja;
- Radionice s decom i roditeljima radi promocije i stimulacije ranog razvoja, motivacije dece i roditelja za završavanje i nastavak školovanja;
- Unapređenje saradnje i koordinacije kroz osnivanje radnih tela, asocijacija i mreža i učešće u radu lokalnih i nacionalnih tela u oblasti unapređenja socijalne inkluzije;
- Podrška u procesu zapošljavanja i unapređenje informisanosti i znanja iz oblasti radnog zakonodavstva;
- Prikupljanje garderobe, higijenskih paketa, pribora za školu;

⁸⁸ Pregled podataka po gradovima i opštinama o merama za socijalno uključivanje Roma i Romkinja u 2018. godini. Dostupno na: www.inkluzijaroma.stat.gov.rs

⁸⁹ Prilog 1 – upitnik za organizacije civilnog društva; Prilog 2 – spisak organizacija civilnog društva koje su učestvovala u istraživanju.

- Podrška za uključivanje u sportske i kulturne aktivnosti na nivou škole i lokalne zajednice;
- Pomoć u prikupljanju i pribavljanju dokumenata;
- Biblioteka igračaka kao mesto okupljanja za decu i roditelje;
- Javno zastupanje i besplatna pravna pomoć u slučajevima zaštite od diskriminacije;
- Pomoć u ostvarivanju prava na upis u srednju školu na osnovu afirmativne akcije i ostvarivanje prava na stipendije;
- Aktivnosti od značaja za sprečavanje diskriminacije, uključivanje dece iz marginalizovanih grupa u programe od značaja za socijalnu inkluziju;
- Izgradnja kapaciteta profesionalaca koji su zaposleni u svim sektorima za pružanje podrške socijalnoj inkluziji i jačanje kapaciteta institucija na nivou lokalne zajednice;
- Usluge informisanja i savetovanja u postupcima naknadnog upisa u matične knjige rođenih i sticanja državljanstva;
- Podizanje svesti i edukacija na temu prevencije i eliminacije dečjih, ranih i prinudnih brakova kroz radionice s decom i roditeljima i sastanke s akterima na lokalnom nivou.

Organizacije često preuzimaju ulogu posrednika između romskih porodica i institucija socijalne zaštite – prilikom obezbeđivanja neophodne dokumentacije za ostvarivanje prava na socijalnu pomoć, materijalna davanja, dečji dodatak, pisanje molbi, žalbi, zahteva, popunjavanje formulara. Takođe, pomažu romskim porodicama u pribavljanju zdravstvene knjižice, obezbeđuju higijenske pakete za porodice, organizuju uključivanje roditelja i dece u preventivne zdravstvene preglede, informativne radionice u saradnji sa zdravstvenim radnicima i zdravstvenim medijatorkama na temu higijene, ishrane, reproduktivnog zdravlja, vakcinacije.

Aktivnosti OCD usmerene su na decu koja:

- Žive u podstandardnim naseljima, u ekstremnom siromaštvu bez uslova za pristojan život i učenje, socijalno su izolovana, ugrožena i nerešenog građanskopravnog statusa;
- Decu koja su uključena u život i rad na ulici ili su u riziku da to postanu;
- Decu bez zdravstvene zaštite, garderobe i obuće prilagođene vremenskim uslovima;
- Decu koja su korisnici usluga sistema socijalne zaštite, iz porodica niskog materijalnog i obrazovnog nivoa, koje su često u pokretu zbog obavljanja sezonskih poslova ili porodica povratnika na osnovu Sporazuma o readmisiji;
- Decu koja su u riziku od izdvajanja iz porodice ili bez roditeljskog staranja, u alternativnoj brizi ili u procesu osamostaljivanja;
- Decu koja su van školskog sistema ili su u riziku od ranog napuštanja obrazovanja, bez radnih navika, motivacije i niskog samopouzdanja, nedovoljno podržana od strane porodice i nastavnog kadra;
- Decu koja nedovoljno dobro govore srpski jezik i koriste ćirilčno pismo;
- Decu koja su u riziku od stupanja u rane dečje, prinudne brakove.

Najveći broj organizacija (77%) u svoje aktivnosti ne uključuje samo romsku decu, jer to doprinosi smanjivanju etničke distance, i većina ovih organizacija u svom radu ima fokus na podršku deci iz različitih ranjivih kategorija. **S druge strane, 33% organizacija kaže da svojim aktivnostima obuhvataju uglavnom decu romske nacionalnosti** jer smatraju da su ona u težoj socioekonomskoj situaciji od dece iz većinske zajednice i u većem riziku od napuštanja obrazovanja. Na ovaj način, kroz svoje aktivnosti žele da skrenu pažnju na neophodnu dodatnu podršku za socijalno uključivanje i poboljšanje uslova života Roma i Romkinja u svim segmentima društva.

Ipak, 90% organizacija smatra da aktivnosti koje realizuju utiču na osnaživanje dece iz romske zajednice i njihovu interakciju s decom koja nisu iz romske zajednice, jer se jača samopouzdanje i socijalizacija dece, podstiču se ravnopravnost i samostalnost dece.

Kao ključne rezultate svoga rada OCD navode sledeće:

- Kroz upis u matične knjige, romskoj deci se omogućava da ostvaruju druga osnovna prava iz oblasti obrazovanja, zdravstvene i socijalne zaštite;
- Kroz informisanje o važnosti obrazovanja, kao i podizanje svesti o štetnosti dečjih, ranih i prinudnih brakova, porodice i deca se osnažuju da nastave školovanje, uliva im se samopouzdanje da izaberu profesije koje će im omogućiti sigurniji i kvalitetniji život;
- Kroz različite aktivnosti postižu se integracija romske dece u društvene tokove i smanjivanje diskriminacije; povećava se samostalnost, samopouzdanje, kritičko razmišljanje, aktivizam, razvoj talenata kod dece; dolazi do promene svesti škole i okoline o deci iz romske zajednice; ostvarivanje prava, sticanje novih znanja i veština, unapređenje zdravlja i bezbednosti, učenje srpskog jezika; bolji uspeh dece u školi, redovno završavanje razreda, veći broj dece koji završava osnovnu školu, veći broj dece koja upisuju i završavaju srednju školu; drugačiji pristup roditelja i dece obrazovanju;
- Kroz direktan rad s roditeljima dolazi do buđenja svesti romske zajednice o značaju obrazovanja, smanjenja broja maloletničkih brakova; razvoja socijalnih veština za život u kolektivu, sticanja i unapređivanje radnih navika.

9. Ključni nalazi

Zakonski i strateški okvir u Republici Srbiji u proteklih 10 godina značajno je unapređen po pitanju socijalne inkluzije ranjivih grupa. U oblasti obrazovanja, zdravlja i socijalne zaštite decidirano se navode strateški prioriteti koji se odnose na unapređenje socijalne inkluzije dece romske nacionalnosti.

I pored toga, izazovi koji su identifikovani odnose se pre svega na činjenicu da je **većina strateških dokumenata istekla, a da još uvek nisu izrađene ili usvojene nove strategije**, što može da dovede do nesklada u realizaciji mera i praćenju napretka stanja.

Tako je, na primer, Nacrt strategije socijalne zaštite urađen, ali Strategija još uvek nije usvojena, najavljena je i izrada Strategije za prepoznavanje i sprečavanje diskriminacije, a Strategija razvoja obrazovanja je u procesu izrade.

Takođe, jedan od izazova se odnosi na **kreiranje, sprovođenje i praćenje realizacije akcionih planova** koji predstavljaju operacionalizaciju strateških prioriteta.

Akcioni plan za sprovođenje Strategije za inkluziju Roma i Romkinja za period 2019–2020. godine nije usvojen, što onemogućava praćenje stanja i na nacionalnom i na lokalnom nivou.

Iako je usvojen Zakon o planskom sistemu, i dalje u praksi mehanizmi za praćenje realizacije strateških prioriteta u različitim oblastima nisu dovoljno razvijeni. **Na lokalnom nivou, evidentno je da veliki broj opština nema usvojene strateške dokumente** koji su relevantni za socijalno uključivanje Roma i Romkinja (Strategije za socijalno uključivanje Roma i Romkinja, socijalne zaštite, obrazovanja), a propuštena je i prilika da se namenski transferi za usluge socijalne zaštite za nedovoljno razvijene opštine vežu za obavezu da opština ima izrađene srednjoročne planove razvoja u pojedinim oblastima Strategije socijalne zaštite. Iako je Zakonom o lokalnoj samoupravi predviđena izrada popisa poslova JLS, ovaj proces nije završen, a jedno od ključnih pitanja koje se postavlja jeste **koji su mehanizmi za praćenje procesa planiranja i realizacije strateških mera na lokalnom nivou**, imajući u vidu da Ministarstvo za državnu upravu i lokalnu samoupravu nema nadležnosti u praćenju realizacije Strategije za socijalno uključivanje Roma i Romkinja.

Baza podataka o praćenju mera za inkluziju Roma i Romkinja⁹⁰ razvijena je uz pomoć projekta „Evropska podrška za inkluziju Roma“, koji je finansira Evropska unija i sproveden od strane Misije OEBS-a u Srbiji. Iako je baza značajan mehanizam za praćenje stanja na lokalnom nivou, evidentno je da postoji potreba za unapredjenjem kvaliteta izveštavanja, jer JLS nemaju izdvojene podatke po nacionalnoj pripadnosti.

Iako je prema Zakonu o planskom sistemu⁹¹ i Uredbi o metodologiji upravljanja javnim politikama⁹² prilikom izrade dokumenta javne politike potrebna i izrada *ex-ante* ili *ex-post* analize efekata, evidentno je odsustvo praćenja realizacije lokalnih strateških i akcionih planova preko odgovarajućih indikatora i podataka koji se kontinuirano prikupljaju, kao i odsustvo sistematske procene ispunjenosti ciljeva, efikasnosti i efektivnosti mera i politika, čak i u onim lokalnim zajednicama u kojima je strateški okvir uspostavljen. Bez spoljašnje evaluacije i/ili samoevaluacije koja bi trebalo da ukaže na razloge zbog kojih ciljevi nisu dostignuti, ni naredni ciklus strateškog planiranja nema smisla.

Strategija za socijalno uključivanje Roma i Romkinja podrazumeva da je racionalniji pristup **decentralizacija poslova u vezi sa sprovođenjem politike inkluzije Roma i Romkinja**, a da lokalne samouprave raspolažu mehanizmima na osnovu kojih mogu da upravljaju i sprovode inkluzivne javne politike, u skladu sa Zakonom o lokalnoj samoupravi, koji ih obavezuje na to da se staraju o ostvarivanju ljudskih i manjinskih prava. **Međutim, jasno je da u značajnom broju lokalnih samoupravama i dalje ne postoji dovoljno kapaciteta, a u nekim slučajevima i stručnih znanja za efikasno sprovođenje mera socijalne inkluzije Roma i Romkinja.**

Evidentna su brojna ograničenja i po pitanju sprovođenja mera i usluga na lokalnom nivou i po pitanju praćenja realizacije mera i uspostavljenih sistema podrške za decu romske nacionalnosti. Istraživanja pokazuju da je u najvećem broju JLS mali broj zaposlenih učestvovao u obukama za strateško planiranje u oblastima koje su relevantne za socijalno uključivanje (socijalna zaštita, obrazovanje, zdravstvo, zapošljavanje, inkluzija Roma, itd.).

Lokalna politika inkluzije Roma i Romkinja podrazumeva **multisektorski pristup i učešće više institucija na lokalnom nivou uz aktivno učešće i koordinaciju lokalnih mehanizama za inkluziju romske zajednice**. Položaj ranjivih grupa ne može da se unapredi bez sveobuhvatnog sagledavanja i saradnje institucija koje

⁹⁰ Dostupno na: www.inkluzijaroma.stat.gov.rs

⁹¹ „Službeni glasnik RS“, broj 30/18.

⁹² „Službeni glasnik RS“, broj 8/19.

pripadaju različitim sektorima. Pojedini problemi zahtevaju i uspostavljanje integrisanih usluga ili bar precizno definisane protokole saradnje, razmenu informacija i formiranje zajedničkih tela/komisija.

Iako su uspostavljeni značajni mehanizmi za unapređenje i podršku romskim porodicama i deci na nacionalnom i lokalnom nivou (kao što su koordinatori za romska pitanja, pedagoški asistenti, zdravstvene medijatorke, mobilni timovi i sl.) u praksi su i dalje evidentni brojni izazovi koji se odnose na njihov radni status, definisane uloge, sagledavanje značaja njihove uloge u institucijama sistema, povećanje njihovog broja i kontinuirano unapređenje kvaliteta njihovog rada kroz obuke.

Jedan od lokalnih mehanizam koji je značajno doprinosa sprovođenju strateških mera na lokalnom nivou u domenu uključenosti romske zajednice u društveni, ekonomski, kulturni i politički život jeste **koordinator za romska pitanja**. Međutim, rezultati analiza pokazuju da njihov status u jednom broju JLS nije rešen, da nedostaje njihov jasniji opis posla na nivou JLS, kao i da u jednom broju opština/gradova romska populacija nije upoznata i/ili nije zadovoljna njihovim radom.

Iako je usvojen Pravilnik o pedagoškom asistentu i andragoškom asistentu, rad pedagoških asistenata još uvek prate različiti izazovi, počev od njihovog radnog statusa, mogućnosti za stručno usavršavanje, razumevanja njihove uloge od strane drugih zaposlenih u obrazovnom sistemu, učešća u radu školskih timova. Jedan od najvećih izazova je dalje unapređenje njihovog radnopravnog statusa imajući u vidu da Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja propisuje da radni odnos pedagoškog asistenta na određeno vreme ne može da preraste u radni odnos na neodređeno vreme.

Nesporno je da su **zdravstvene medijatorke** bitno doprinele ne samo dostupnosti zdravstvene zaštite i poboljšanju stanja zdravlja Roma i Romkinja, već i ostvarivanju prava iz zdravstvene i socijalne zaštite, pribavljanju ličnih dokumenata i drugo. Uprkos dobrim rezultatima zdravstvenih medijatorki u vezi sa zaštitom zdravlja i zdravstvenim prosvetivanjem romske populacije, njihov broj i status nisu u potpunosti rešeni. Medijatorke su i dalje angažovane po osnovu ugovora o delu, a radna mesta nisu sistematizovana. Osim toga, naknada za njihov rad niža je od minimalne cene rada u Republici Srbiji.

Značajna uloga **centara za socijalni rad** u procesu socijalne inkluzije Roma i Romkinja prepoznata je u svim strateškim dokumentima, pa tako i u Strategiji za socijalno

uključivanje Roma i Romkinja, ali mora se ukazati na činjenicu da veliki broj centara nema kapacitete za sprovođenje ovih mera. Zaposleni u centrima nemaju kapacitete da redovno obilaze romska naselja i sprovode različite aktivnosti radi unapređenja mera socijalne inkluzije Roma i Romkinja. U većini centara za socijalni rad obilazak romskih naselja organizuje se po zahtevima u interventnim situacijama ili u redovnoj proceduri po predmetima i revizijama zahteva za ostvarivanje usluga socijalne zaštite.

Formiranje **mobilnih timova** za inkluziju Roma, u čijem radu učestvuju i zaposleni u centrima za socijalni rad, u određenoj meri unapredilo je kontakt s pripadnicima romske zajednice, ali su retki centri koji imaju kapaciteta da planski sprovode posete naseljima.

Mere i sistemi podrške za unapređenje socijalne inkluzije dece romske nacionalnosti još uvek nisu na zadovoljavajućem nivou. Usluge socijalne zaštite u zajednici u velikom broju JLS nisu razvijene i ne odgovaraju na potrebe romskih porodica i dece. To se posebno odnosi na savetodavne i socioterapijske usluge, uslugu porodični saradnik, kao i usluge zaštićenog stanovanja/smeštaja dece.

Iako je Zakonom o socijalnoj zaštiti predviđeno da osim javnih ustanova socijalne zaštite, usluge u zajednici mogu da pružaju i OCD i pružaoci usluga iz privatnog sektora, pružaoci usluga koji nisu iz javnog sektora nisu zastupljeni u dovoljnoj meri. **Mali broj OCD ispunjava standarde za pružanje usluga socijalne zaštite** i njihove aktivnosti na lokalnom nivou uglavnom su projektno finansirane što utiče na održivost aktivnosti koje realizuju.

S druge strane, **drugi sistemi podrške na lokalnom nivou**, kao što su nabavka udžbenika, školskog pribora, odeće, obuće i drugi vidovi materijalne podrške porodicama koji su usmereni na uključivanje dece u obrazovni sistem i sprečavanje osipanja dece iz obrazovnog sistema nisu dovoljni za zadovoljavanje osnovnih potreba porodica koje žive u ekstremnom siromaštvu. Mali broj lokalnih samouprava u svojim budžetima planira i izdvaja sredstva za podršku porodicama i deci romske nacionalnosti, pa ova vrsta podrške često nije sistemska već se ostvaruje *ad hoc*.

I pored velikog značaja rada OCD s decom romske nacionalnosti na lokalnom nivou, njihovi kapaciteti i naponi često nisu u dovoljnoj meri prepoznati od strane lokalnih institucija. Nije prepoznata njihova uloga u procesu identifikacije potreba romske zajednice, kapaciteti za povezivanje romske porodice i institucija sistema, kao ni njihova uloga u procesu planiranja mera na lokalnom nivou.

10. Preporuke

Iako je zakonski i strateški okvir značajno unapređen, neophodno je dalje raditi na **unapređenju sprovođenja zakonskih obaveza i strateških prioriteta**. Važno je da postoji kontinuitet u procesu izrade i primene strateških dokumenata i akcionih planova i da se unapredi proces praćenja primene i postignutih rezultata. Da bi se obezbedili uslovi za sistemsko praćenje rezultata neophodno je dalje raditi na unapređenju procesa prikupljanja podataka i izveštavanja kako na nacionalnom, tako i na lokalnom nivou i na izgradnji analitičkih kapaciteta institucija.

U saradnji svih relevantnih aktera na nacionalnom nivou važno je da se postigne konsenzus u vezi s prikupljanjem podataka koji su disagregirani po nacionalnoj pripadnosti u skladu sa zakonom, kako bi se imao jasniji uvid u mere i sisteme podrške koje su dostupne romskoj zajednici.

U skladu sa Zakonom o planskom sistemu i Zakonom o lokalnoj samoupravi, kao i relevantnim sektorskim zakonima važno je dalje graditi kapacitete lokalnih samouprava za proces planiranja i praćenja, kao i sistem praćenja zakonitosti i svrsishodnosti rada lokalnih samouprava i institucija na lokalnom nivou. **Izrada popisa poslova gradova i opština** koja je predviđena Zakonom o lokalnoj samoupravi može da omogući dobar osnov za praćenje ispunjavanja obaveza JLS.

Pored toga, neophodno je raditi na **izgradnji kapaciteta lokalnih samouprava za mapiranje potreba građana**, što predstavlja preduslov za preispitivanje odgovornosti lokalnih samouprava u obezbeđenju sistema zaštite u zajednici i priliku za promenu socijalne politike.

Jasno planiranje prioriteta u skladu sa potrebama treba da bude praćeno i određenim budžetskim stavkama u lokalnim budžetima koje su predviđene za aktivnosti od značaja za socijalno uključivanje dece romske nacionalnosti.

Posebno je važno širenje svesti o potrebi formulisanja zajedničkih mera, programa i politika u društvenom sektoru na lokalnom nivou i jačanja kapaciteta JLS za međusektorsko planiranje, saradnju i **uspostavljanje integrisanih usluga socijalne zaštite**.

Osim dalje izgradnje kapaciteta za proces planiranja i praćenja i na nacionalnom i na lokalnom nivou, neophodna je **dalja izgradnja kapaciteta postojećih pružalaca usluga socijalne zaštite i novih potencijalnih pružalaca usluga pre svega iz redova OCD**. Važno je dalje organizovanje obuka za uspostavljanje novih ili unapređen-

je postojećih usluga socijalne zaštite, uz inovativne pristupe koji mogu da uključuju i nabavku usluga od pružalaca koji nisu registrovani u datoj JLS, uspostavljanje međuopštinskih usluga, s posebnim naglaskom na prednostima i razlozima za njihovo organizovanje i slično.

Kako bi se unapredili postojeći mehanizmi, neophodno je:

- da se trajno reši status zdravstvenih medijatorki i obezbede sredstva za angažovanje većeg broja zdravstvenih medijatorki u domovima zdravlja;
- da se unapredi položaj angažovanih pedagoških asistenata i da se poveća njihov broj naročito u sistemu predškolskog vaspitanja i obrazovanja kako bi se unapredilo uključivanje dece romske nacionalnosti u sistem predškolskog vaspitanja i obrazovanja;
- da se ujednači radnopravni status koordinatora za romska pitanja i kriterijumi koji su potrebni za njihovo angažovanje;
- da se obezbedi održivost mobilnih timova u JLS nakon njihovog uspostavljanja uz podršku donatorskih sredstava.

Neophodne su **dodatne edukacije zaposlenih u svim sistemima na lokalnom nivou** (u sistemu socijalne, zdravstvene zaštite i sistemu obrazovanja) o svim aspektima koji su važni za unapređenje socijalne inkluzije i sprečavanje diskriminacije dece romske nacionalnosti.

Uspostavljanje saradnje i finansiranje aktivnosti OCD na lokalnom nivou (budžetska linija 487) jedan je od značajnih mehanizama za uspostavljanje seta aktivnosti koji doprinosi uspostavljanju bolje podrške za decu romske nacionalnosti.

11. LITERATURA

1. Akcioni plan za sprovođenje Strategije razvoja obrazovanja u Srbiji do 2020. godine. Dostupno na: www.mpn.gov.rs
2. *Analiza primene afirmativnih mera u oblasti obrazovanja Roma i Romkinja i preporuke za unapređenje mera*, Centar za obrazovne politike, Beograd, 2015
3. Committee on the Rights of the Child, „Consideration of reports submitted by states parties under article 44 of the convention: Concluding observations“, Hungary, 2006. Dostupno na:
[http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/\(Symbol\)/CRC.C.HUN.CO.2.En?OpenDocument](http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/(Symbol)/CRC.C.HUN.CO.2.En?OpenDocument)
4. „Mapiranje usluga socijalne zaštite u nadležnosti lokalnih samouprava u Republici Srbiji“, Beograd, 2016. Dostupno na: www.socijalnoukljucivanje.gov.rs i na www.zavodsz.gov.rs
5. Nacrt Strategije o socijalnoj zaštiti 2019–2025 dostupan je na: www.zavodsz.gov.rs
6. Odluka o osnivanju Koordinacionog tela za praćenje realizacije Strategije za socijalno uključivanje Roma i Romkinja u Republici Srbiji, „Službeni glasnik RS“, broj 05/17
7. Odluka o osnivanju Saveta za prava deteta, „Službeni glasnik RS“, broj 3/18.
8. Operativni zaključci o inkluziji Roma – seminar o socijalnom uključivanju Roma i Romkinja u RS, dostupno na: www.ljudskaprava.gov.rs
9. Podstandardna romska naselja u Srbiji – pregled podataka iz Geografskog Informacionog Sistema za 2016. godinu, Misija Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS), Beograd, 2017.
10. Popis stanovništva u Republici Srbiji, Republički zavod za statistiku, 2013.
11. Poseban izveštaj zaštitnika građana o sprovođenju Strategije za socijalno uključivanje Roma i Romkinja s preporukama, Zaštitnik građana, Beograd, 2019.
12. Porodični zakon, „Službeni glasnik RS“, br. 18/05, 72/11 – dr. zakon i 6/15.

13. Pravilnik o dodatnoj obrazovnoj, zdravstvenoj i socijalnoj podršci detetu, učeniku i odraslom, „Službeni glasnik RS“, broj 80/18.
14. Pravilnikom o licenciranju organizacija socijalne zaštite, „Službeni glasnik RS“, broj 42/13.
15. Pravilnik o bližim uputstvima za ostvarivanje prava na individualni obrazovni plan, njegovu primenu i vrednovanje, „Službeni glasnik RS“, broj 74/18.
16. Pravilnik o merilima i postupku za upis učenika – pripadnika romske nacionalne manjine u srednju školu pod povoljnijim uslovima radi postizanja pune ravnopravnosti, „Službeni glasnik RS“, broj 38/17.
17. Pravilnik o bližim kriterijumima za prepoznavanje oblika diskriminacije od strane zaposlenog, učenika ili trećeg lica u ustanovi, „Službeni glasnik RS“, br. 22/16.
18. Pravilnik o postupanju ustanove, „Službeni glasnik RS“, br. 65/18.
19. Pravilnik o izmenama i dopunama pravilnika o ueničkim i studentskim kreditima i stipendijama, „Službeni glasnik RS“, br. 46/10, 47/11, 56/12, 75/13 i 111/17.
20. Poseban izveštaj zaštitnika građana o sprovođenju Strategije za socijalno uključivanje Roma i Romkinja s preporukama, Zaštitnik građana, Beograd 2019.
21. Pregled podataka gradova i opština o merama za socijalno uključivanje Roma i Romkinja u 2018. godini, dostupno na: www.inkluzijaroma.stat.gov.rs
22. Procena institucionalnih kapaciteta jedinica lokalne samouprave u oblasti socijalne zaštite i ostvarivanja socijalne uključenosti ranjivih grupa, Beograd, 2019.
23. Pravilnikom o bližim uslovima i standardima za pružanje usluga socijalne zaštite, „Službeni glasnik RS“, broj 42/13.
24. Istraživanje višestrukih pokazatelja položaja žena i dece u Srbiji, 2014. i Istraživanje višestrukih pokazatelja položaja žena i dece u romskim naseljima u Srbiji, Republički zavod za statistiku i UNICEF, Beograd, 2015.
25. Izveštaj o radu centara za socijalni rad za 2016. godinu, Republički zavod za socijalnu zaštitu, Beograd, 2017.
26. Roma inclusion index, Decade of Roma Inclusion Secretariat Foundation, 2015.

27. Strategija za socijalno uključivanje Roma i Romkinja u Republici Srbiji 2016–2025.
Dostupno na: www.ljudskaprava.gov.rs
28. Strategija razvoja obrazovanja u Srbiji do 2020. Godine, „Službeni glasnik RS“, br. 107/12.
29. Strategije za prevenciju i zaštitu od diskriminacije. Dostupno na:
www.ljudskaprava.gov.rs
30. Treći nacionalni izveštaj o socijalnom uključivanju i smanjenju siromaštva, Vlada Republike Srbije, Beograd, 2018.
31. Zakon o socijalnoj zaštiti, „Službeni glasnik RS“, broj 24/11.
32. Zakon o lokalnoj samoupravi, „Službeni glasnik RS“, br. 129/07, 83/14 – dr. zakon, 101/16 – dr. zakon i 47/18.
33. Zakon o planskom sistemu, „Službeni glasnik RS“, broj 30/18.
34. Zakon o zabrani diskriminacije, „Službeni glasnik RS“, broj 22/09.
35. Zakonom o finansijskoj podršci porodica s decom, „Službeni glasnik RS“, br. 113/17 i 50/18.
36. Zakon o osnovama sistema vaspitanja i obrazovanja, „Službeni glasnik RS“, br. 88/17 i 27/18.
37. Zakonom o izmenama i dopunama Zakona o osnovnom obrazovanju i vaspitanju, „Službeni glasnik RS“, br. 55/13, 101/17, 10/19, 27/18 – dr. zakon.
38. Zakonom o predškolskom vaspitanju i obrazovanju, „Službeni glasnik RS“, br. 101/17
39. Ustav RS. Službeni glasnik RS, br. 98/2006.
40. Uredbom o namenskim transferima u socijalnoj zaštiti, „Službeni glasnik RS“, broj 18/16.
41. Uredbu o katalogu radnih mesta u javnim službama i drugim organizacijama u javnom sektoru, „Službeni glasnik RS“, br. 81/17, 6/18 i 43/18.

42. *Vodič za OCD – Standardi usluga socijalne zaštite u zajednici i procedure licenciranja*, Beograd, 2013.
43. *Vodič za lokalne samouprave – modeli i preporuke za unapređenje sprovođenja zakonodavnog okvira u oblasti socijalne zaštite*, Stalna konferencija gradova i opština, Beograd, 2017
44. *Četvrti periodični izveštaj dostavljen Generalnom sekretaru Saveta Evrope u skladu s članom 25. Okvirne konvencije*, Beograd, 2018. Dostupno na:
www.ljudskaparava.gov.rs

12. PRILOZI

12.1. Prilog 1 – upitnik za organizacije civilnog društva

Popunjavanjem ovog upitnika doprinećete pripremi analize o dostupnosti usluga na lokalnom nivou za decu iz romske zajednice. Informacije iz ovog upitnika biće iskorišćene za formulisane preporuke namenjenih svim relevantnim akterima (institucijama, jedinicama lokalnih samouprava i organizacijama civilnog društva) za unapređenje u ovoj oblasti.

Analizu o dostupnosti usluga na lokalnom nivou za decu iz romske zajednice priprema Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva u saradnji sa Savetom za prava deteta Vlade Republike Srbije.

1. Opšti podaci:

Ime i prezime osobe koja popunjava upitnik:

Naziv organizacije:

Naziv radnog mesta, pozicija, imejl adresa i kontakt telefon (opciono za tel.):

2. Usluge koje najčešće pružate jesu iz domena (možete zaokružiti više od jednog odgovora):

a) obrazovanja

opišite uslugu ili usluge koje pružate: _____

b) socijalne zaštite

opišite uslugu ili usluge koje pružate: _____

c) zdravstvene zaštite

opišite uslugu ili usluge koje pružate: _____

d) _____

opišite uslugu ili usluge koje pružate: _____

3. Da li je usluga/usluge koju pružate u procesu licenciranja?
 - a) Da
 - b) Ne

4. Kom uzrastu su namenjene vaše usluge?
 - a) Deca uzrasta od 0 do 3,5
 - b) Deca uzrasta od 3,5 do 5,5
 - c) Deca uzrasta od 5,5 do 7
 - d) Deca uzrasta od 7 do 11
 - e) Deca uzrasta od 11 do 15

5. Opišite karakteristike dece kojoj pružate uslugu/usluge (uslovi života, okruženje, interesovanja, talenti, potencijali, obrazovne navike, karakteristični oblici ponašanja, prepreke / izazovi / otežavajuće okolnosti...)

6. Da li uslugu/usluge pružate samo deci iz romske zajednice?
 - a) Da, zato što _____
 - b) Ne, zato što _____

7. Na koji način se finansiraju vaše usluge (možete zaokružiti više od jednog odgovora)?
 - a) Iz budžeta Republike Srbije
 - b) Iz budžeta grada tj. jedinice lokalne samouprave
 - c) Uz podršku donatora
 - d) Uz podršku privatnog sektora
 - e) _____

8. Koliko dugo se bavite pružanjem usluge/usluga?
 - a) Manje od 2 godine
 - b) Između 2 godine i 5 godina
 - c) Duže od 5 godina

9. Koji su ključne pozitivne promene koje uočavate zbog pružanja ove usluge/ usluga?

10. Koji su ključni izazovi zbog kojih je važno pružanje ove usluge/usluga?

11. S kakvim izazovima/poteškoćama se najčešće suočavate u svom radu?

a) Finansiranje i održivost

b) Saradnja s relevantnim institucijama

c) Saradnja s decom i roditeljima/starateljima i/ili hraniteljima

d) _____

12.2. Spisak organizacija civilnog društva koje su učestvovale u istraživanju

- NVO EduLink, Aranđelovac
- Asocijacija pedagoških asistenata, Kragujevac
- Romsko studentsko udruženje, Niš
- Centar za društvene integracije, Vranje
- Stil mladih, Ruma
- IDEAS, Beograd
- Centar za integraciju Roma, Valjevo
- Centar za devojke, Niš
- Udruženje društva Roma, Zaječar
- Romski kulturni centar, Vranjska Banja
- Humanitarni centar „Rom“, Obrenovac
- Novosadski humanitarni centar
- AGORA centar, Bela Palanka
- Opre Romalen, Pirot
- UG „NEXUS“, Vranje
- Mala srećna kolonija, Novi Sad
- Centar za razvoj građanskog društva „PROTECTA“, Niš
- Slavica Veljić, Kragujevac
- Udruženje „Naši snovi“, Valjevo
- UG „Ruke prijateljstva“, Kraljevo
- Centar za rad s decom, mladima i porodicom „Vrdničak“, Vrdnik
- Centar za razvoj potencijala dece i mladih „Play“, Novi Sad
- Inicijativa za dodatnu podršku „Iskrica“, Zaječar
- Koalicija Romske omladine Srbije, Beograd

- GRIG, Beograd
- UG Kokoro, Bor
- Omladinski forum za edukaciju Roma, Bujanovac
- UG Ternipe, Pirot
- Okular, Čičevac
- Centar za decu i omladinu, Vranjska Banja
- Centar za podršku porodici „Agenda“, Beograd
- Centar za integraciju mladih, Beograd
- Bibija, Beograd
- OKZ Romanipen, Kragujevac
- Udruženje Roma Novi Bečej
- Centar za proizvodnju znanja i veština, Novi Sad
- Društvo za edukaciju, Surdulica
- Udruženj građana „Duga“, Ada
- Romani cikna, Kruševac
- Romska obnova, saradnja i alternativa „ROSA“, Leskovac
- Centar za interaktivnu pedagogiju, Beograd
- Romski centar za prava deteta, Beograd
- Dom kulture Roma, Leskovac
- „Daj mi ruku“, Beograd
- ASTRA, Beograd
- Škogled, Beograd
- HHU „Hleb života“, Beograd
- Ekumenska humanitarna organizacija, Novi Sad
- NVO PRAXIS, Beograd
- Romski centar za žene i decu „Daje“, Beograd

- Grupa za decu i mlade „INDIGO“, Niš
- Svratište za decu i mlade, Novi Sad
- Rroma Rota, Kikinda
- Dečji centar „Mali princ“, Beograd
- CIM, Beograd
- Edukativni centar Roma, Subotica
- Omladinski forum za edukaciju Roma, Bujanovac
- Udruženje građana za borbu protiv trgovine ljudima i svih oblika rodno zasnovanog nasilja „Atina“, Beograd
- SOS dečja sela Srbija
- Udruženje Roma intelektualaca, Vladičin Han

www.socijalnoukljucivanje.gov.rs